

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE TEMEL İZLEK OLARAK KÖY-KENT MESELESİ

*Sezai COŞKUN**

ÖZET

Mustafa Kutlu, 1970 sonrası Türk hikâyesinin önde gelen isimlerinden biridir. Kutlu, bugüne kadar yazdığı hikâyelerde, gerek kullandığı dil, üslup gerek işlediği temalar itibariyle kendine mahsus bir hikâye ekolü kurmayı başarmıştır. Kutlu'nun hikâyelerinin temel özelliklerinden biri, çoklu anlam katmanlarına sahip olmasıdır.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde çokça işlenen izleklerden biri, köy kent meselesidir. Kutlu, göçü merkeze alarak öncesi ve sonrasıyla köy-kent konusunu işler. O, bazı hikâyelerinde köye ilişkin meseleleri öne çıkartırken bazılarında kente ilişkin meseleleri öne çıkartır. Ama hemen her eserinde Türk toplumunun yaşadığı değişimin önemli alanlarından biri olan köy kent meselesi, hikâyeyi idare eden temel bir izlek olarak varlığını devam ettirir.

Bu çalışmada, Kutlu'nun hikâyelerinde ve denemelerinde köy- kent meselesini nasıl ele aldığını, köyü nasıl tanımladığını, köylü insana nasıl baktığını inceleyerek buradan hareketle yazarın modern kent algısını ortaya koymaya, bu izleğin Kutlu'nun hikâyelerine nasıl kaynaklık ettiğini tespit ve tahlil etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Türk Hikâyesi, Türk Modernleşmesi, Köy- Kent Meselesi, Mustafa Kutlu.

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
scoskun@fatih.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

**THE PROBLEM OF COUNTRYSIDE AND URBAN
PLACES AS THE BASIC TOPIC IN MUSTAFA KUTLU'S
STORIES**

ABSTARCT

Mustafa Kutlu is one of the most important names in Turkish story after period of 1970's. Story language, style and topics of his stories are original. One of the basic characteristic of his stories is majority meaning world.

Village-city problematique is one of the basic topics in his stories. Kutlu write this problematique before and after the immigration. He think that this problematique is one of the important side of social change.

We study village-city problematique in Kutlu's stories and essays in this article. Also we try to show this problematique as source of Kutlu's stories.

Key Words: Turkish Story, Turkish Modernisation, Village-City Problematique, Mustafa Kutlu.

Giriş

İnsanlığın temel iki yerleşim birimi olan köy ve kent, sanayileşmenin ardından birbirinden oldukça farklı hayat biçimlerini içeren iki sosyolojik olgu olarak öne çıkmıştır. Köy, tarıma dayalı üretimin olduğu, paranın alt düzeyde bir işleve sahip bulunduğu, insanla tabiatın içiçe yaşadığı ve insanın gerek yaşam alanlarını gerek çevresini kendince ve tabiatla uyumlu bir biçimde şekillendirebildiği yaşam biçimini işaret ederken özellikle kapitalist iktisadın ve buna bağlı olarak modern hayat görüşünün şekillendirdiği modern kent, insanın, gerek gündelik hayatına gerek yaşam alanlarına etkisini en aza indirgeyen, belirlemeci, dikte edici bir olgu olarak öne çıkmıştır. 'Şehir, ahlakın, sanatın felsefe ve dinî düşüncenin geliştiği çevre olarak, insanın bu dünyadaki vazifesini, en üst düzeyde varlığının anlamını

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

tamamladığı yer¹ olması gerekirken, Modernizmin getirdiği 'kent tasavvuru', geleneksel dönemlerde insanla barışık olan şehri, bu özelliklerinden koparmıştır. Modernizmin etkisiyle kentler, tabiatan kopuk, belirlenen çerçevenin dışına çıkılamayan, bu bakımdan insanî özelliklerin en aza indiği yaşam alanları olarak şekillenmiştir.

Modernizm, belirlemeci özelliğini sadece kentlerle sınırlı bırakmamış, ulaşabildiği köyleri ve kasabaları da 'kentler gibi' yapmıştır. Bu yönüyle modernizmin ulaştığı köyler, sosyolojik olarak bazı özellikleriyle köy vasfını taşıyalar da hayat biçimi, dünya algısı gibi noktalarda 'modern' özellikler göstermişlerdir. 'Modernitenin en büyük, en sarsıcı etkisi ise hiç kuşkusuz köylüler üzerinde ol(muştur.)'² Bugün gelinen noktada ise modernizm 'ideolojik aygıtlar' aracılığıyla, en küçük yaşam alanlarını dahi belirleme, kendi çerçevesine oturtma 'başarısını' göstermiştir.

Türk toplumuna bakıldığında, 1950'lere kadar Anadolu'nun çok büyük kısmının köy özelliği gösterdiği, nüfusun çoğunluğunun köylü olduğu; ancak bu yıllardan sonra artan sanayileşme ve beraberinde gelen göçler sebebiyle modern kent olgusunun bir problematik olarak ortaya çıktığı görülür. 'Geç sanayileşen toplumlarda yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran gelişme, köylülüğün çözülmesi ve topraktan kopan insanların kentsel alanlara göçüdür.'³ Türk toplumunun modernleşme macerasının takip edilebileceği alanlardan olan bu problematik, edebiyata da önemli oranda kaynaklık etmiştir.

Köy-kent meselesinin Tanzimat sonrası Türk edebiyatında izlerini 1870'lerden itibaren sürmek mümkündür. Tanzimat yıllarında Ahmet Midhat Efendi, 'Bahtiyarlık' isimli hikâyesinde köyde yaşamının, insanı daha mutlu edeceğini,

¹ Turgut Cansever, *Osmanlı Şehri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 19

² Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta-Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem-*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 11

³ Mübeccel Kıray, *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 184

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

insanın köyde daha fazla para kazanabileceğini anlatır.⁴ Burada köy ve köyün karşısına konumlandırılan şehir, modern olgulardan uzaktır. Daha ziyade şehir hayatının insanı meşgul eden, eğlenceye sevk eden, kandıran unsurlar barındırdığına vurgu yapılır. Devam eden yıllarda ise Türk edebiyatında pastoral olarak adlandırılabilir bir akım, varlığını hep devam ettirir. 'Bu dönem yazarlarının büyük çoğunluğunda, henüz doğrudan doğruya köylünün meselelerini ele alma düşüncesi doğmamıştır... Köylerin geri bir çevre olduğu düşüncesi, bu eserlerin hepsinde ortak noktadır.'⁵ Cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde ise aydınların ve özel anlamda edebiyatçıların köye yönelmelerinde Ziya Gökalp'in 'halka doğru' düşüncesinin etkili olduğu görülür.⁶ Gökalp, bir yandan halktan milli kültürün alınması için, diğer yandan halkı batı medeniyeti ışığında aydınlatmak amacıyla halka, köye, gidilmesini ister.⁷ Bu düşünce, II. Meşrutiyet sonrası beliren köye yönelmenin ana yolunu belirlediği gibi Cumhuriyet yönetiminin de köy politikalarının tayin edici unsurlarından olmuştur.

Cumhuriyet yıllarına gelindiğindeyse köy, artık cumhuriyetle yoğrulması gereken, cumhuriyet ideolojisi çerçevesinde şekillendirilmeye çalışılan bir alan olarak öne çıkar. Bu dönemde gerek edebiyatta gerek politikada köyün ele alınışının, hayli romantik temellere dayanan bir 'cumhuriyet köyü' inşa etme projesini esas aldığı görülür.⁸ 'Yeni Cumhuriyet daha az şehirli, daha çok köylü(dür)... Cumhuriyet döneminin halkçılık söylemi köy-

⁴ Bu eserin, Türk edebiyatında köy konusuyla ilişkisini irdeleyen bir çalışma için bkz. Orhan Okay, 'Türk Romanında Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmet Midhat Efendi', *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 110-115

⁵ Ramazan Kaplan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 63

⁶ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (Haz. Mehmet Kaplan), MEB Yayınları, İstanbul, 1970, s. 47

⁷ Ziya Gökalp, a.g.e., s. 51

⁸ Bu yöndeki bakış açısını gösteren bir çalışma için bkz. Afet İnan, *Cumhuriyet'in Ellinci Yılı İçin Köylerimiz*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978; Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürütülen politikalara ilişkin bir çalışma için bkz. Türkan Çetin, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

lülük meselesine vurgusuyla anlam kazan(ır.) Köy ve köylüye ait değerler halkçılık söylemi içinde yüceltil(ir.)⁹ Ancak bu erken dönemde gerek romanda gerek şiirde söz konusu edilen köy, oldukça itibaridir. Cumhuriyet yönetiminin köye yaklaşımında o yıllarda dünyada öne çıkan ideolojilere karşı rejimi sağlam temellere oturtma gayretinin izlerini bulmak da mümkündür: 'Halkçılık ve köycülük, Kemalist rejime karşı yönelen ideolojik tehditler olarak görülen liberalizmle sosyalizmle karşı, onların önünü kesme amacıyla kullanılmıştır.'¹⁰

1940'larda kısmen, 1950'lerden sonra ise daha belirgin olarak öne çıkan toplumsal gerçekçi edebiyatta ideolojinin çerçevesine sıkıştırılan köy, çokça tartışılan 'köy edebiyatı' adı altında çeşitli cephelerden ele alınmıştır. Burada bir yandan köycü söylem tenkit edilmiş bir yandan esere hakim olan ideoloji çerçevesinde köy ve köylü 'görölmüştür.' 1960'lardan sonra ise bir yandan köy, ideolojik bir bakış açısıyla ele alınırken bir yandan da kent, modern bir olgu olarak özellikle II. Yeni şiiriyle beraber bir mesele halinde edebiyatta da işlenir olmuştur.

1970'lerde iyice hızlanan iç göç sebebiyle köy nüfusunun önemli bir bölümü kentlere gelmiş, ancak bu nüfus kentlere eklenmek suretiyle varlığını devam ettirmeye çalışmıştır. Nitekim bu yıllardan itibaren gerek romanda gerek hikâyede köy ve kent olgusunun bu göç etrafında kurgulandığı, göçün sebepleri, sonuçları, sebep olduğu dramlar gibi konular etrafında meselenin ortaya konulduğu görülür. Bu yıllarda köy kent meselesini işleyişiyle Türk hikâyesinde ayrı bir yer tutmayı başaran isimlerden biri olarak Mustafa Kutlu öne çıkar.

Orhan Okay'ın, 'Kutlu'nun yazdıkları evvelâ hikâye ile romanın karması. Daha sonra da modern ile geleneğin karması. Mustafa Kutlu, dili de bir enstrüman olarak çok ustaca kullanıyor. Bu tarafı da, yine belki birçoklarının bilemeyeceği şairliğinden kaynaklanıyor.'¹¹ cümleleriyle sanatına dikkat çektiği Mustafa

⁹ Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta-Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem-*, s. 12

¹⁰ Asım Karaömerlioğlu, a.g.e., s.222

¹¹ Nusret Özcan, 'Orhan Okay'ın Kutlu Hakkında Sorulara Cevapları', *Mustafa Kutlu Kitabı*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2001, s. 37

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Kutlu, hikâye alanında ilk eserlerini 1970'lerde vermesine rağmen bir hikâyeci olarak kendini kabul ettirmesi 1980'lerden sonra olur. Gerek kullandığı hikâye dili gerek gelenekle modern hikâye tarzı arasında kurduğu bağla, Türk hikâyesinde çok önemli bir yeniliği gerçekleştiren Kutlu, eserlerinde çoklu anlam katmanlarından oluşan bir anlatımı tercih eder. Onun hikâyelerinde ilk planda göze çarpan, çeşitli hayat sahneleridir. Kutlu, akıp giden gündelik hayata halkın içinden biri olarak bakar ve halkın dili ve bakış açısıyla olayları ortaya koyar. Ama bu gündelik hayatın hemen ardında, bazı toplumsal gerçekler yatar. Yazar, en alt katmanda ise insanın var oluşuna ait bazı meseleleri işler.

Beyhude Ömrüm'le ilgili bir söyleşisinde, '*Beyhude Ömrüm*'ün üç unsuru vardır. Birisi benim içimdeki tabiat aşkıdır. İkinci arka planda Türkiye'deki toplumsal değişme, köylerin boşalması ve üçüncü olarak bütün yazdıklarımın bulduğu tasavvufî bir şey vardır.'¹² cümleleriyle vurguladığı üzere Türkiye'nin bir toplumsal meselesi olarak köy-kent konusu, onun hikâyelerinin, daha ziyade ikinci anlam katmanında yer alır ve değişmeyen bir izlek olarak görülür. Bu bakımdan onun bugüne kadar kaleme aldığı 17 hikâye kitabında olaylar farklılaşsa da alt katmanlarda yer alan toplumsal meseleler ve bu toplumsal meselelerin gelip bağlandığı insanın var oluş gerçeği değişmeyen bir tema olarak varlığını hep devam ettirir. Bir söyleşisinde dile getirdiği, 'Türkiye'deki "toplumsal değişim" benim bitip-tükenmeyen konumdur. İlk başladığımda da bu "sorumluluk" ağır basmış. Kendimi yazan biri değilim.'¹³ şeklindeki değerlendirmesinde, Türk toplumunun yaşadığı meselelere duyarlılığını ortaya koyan yazar, köyden kente göçün yol açtığı çeşitli travmalar etrafında bu değişimin izini sürer. Bu bakımdan Türk toplumunun yaşadığı modernleşme, bu modernleşmenin insanda meydana getirdiği değişimler, onun esas konusunu teşkil eder. Kutlu'nun yaklaşımı içerisinde Türk toplumunun modernleşmesi, geleneksel hayatta belli değerler üstüne şahsiye-

¹² İlbilge Hatun Yazıcı, *Mustafa Kutlu'nun Hayatı, Hikâyelerinin Yapı ve Tema Bakımından İncelenmesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2002, s. 141

¹³ Fatma K. Barbarosoğlu, 'Mustafa Kutlu ile Röportaj', *Mustafa Kutlu Kitabı*, s. 24

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

tini bina eden insanı değiştirmiş; başta para olmak üzere 'modern unsurlar' insanı özüne, varoluş gerekçesine yabancılaştırmıştır. İşte Kutlu'nun hikâyelerinin temel izleklerinden olan köy kent meselesini, Türk toplumunun yaşadığı büyük değişimin çerçevesinde ele almak yerinde olacaktır.¹⁴

Mustafa Kutlu, köyden kente göçün, köylü insanın toprakla, tabiatla iç içe olmasının ona kazandırdığı varlık algısını değiştirdiğini, insanı fakirleştirdiğini düşünmektedir. O, hikâyelerinde her ne kadar toplumsal alanda gözlemlenebilen bir takım aksaklıklara dikkat çekse de modern kente karşı çıkışında esas sebep olarak insanın kentte şahsiyetini kaybettiğine dair inancı yatmaktadır. Bu noktada, Kutlu'nun hikâyelerindeki fikrî arkaplanın oluşumunda büyük bir etkiye sahip Nurettin Topçu'nun insanın tabiatla ilişkisi ve bu bağlamda şahsiyetini nasıl bulacağına dair 'Toprak ve Demir' başlıklı yazısındaki değerlendirmelerine bakmak, konuyu aydınlatıcı olacaktır: 'Şüphe yok ki, bizi güneşe kavuşturan hayat topraktan fışkırdı; topraktan yaratıldık. Anamız toprağa bağlılığımız, kucakında son uykuya dalacağımız zamana kadar sürecek; ayağımız onun üstünden kesilmeyecek. Kalbini, anasından doğduğu gibi koruyabilen insan, toprağından ayrılmayan insandır... Toprak sanki kendi benliğimizdir. Ondan uzaklaşan insan kendi benliğini de kaybediyor. Toprağa yaklaştıkça, gerçek ve ölümsüz varlığa kavuştuğumuzu hissediyoruz, şüphe ile ölüm azabından kurtuluyoruz... Toprak şerden, düşmandan ve şüphelerden kurtarıyor. Ruh yaralarına şifa getiriyor; yalnızlıktan kurtarıp bütüne kavuşturuyor... Toprakta uzaklaşan insanın ilk işi, yine topraktan çıkardığı demire yaklaş-

¹⁴ Köydeki değişimin öncelikle değerler sisteminde meydana geldiğini düşünen ve hikâyelerinin kurgusunu bu çerçevede ortaya koyan Kutlu'nun bu yaklaşımını, Türkiye'deki köy modernleşmesi üzerine yapılmış bir alan araştırmasının sonuçlarından biri olarak dile getirilen şu husus desteklemekte ve eserlerinin sosyolojik malzeme yönünü de ortaya çıkarmaktadır: 'Köylerin gittikçe kapalı toplum olmaktan çıkıp dışarıya daha çok açılmaları şehir-köy ilişkilerinin ve kitle haberleşme araçlarının yaygınlaşması, köye giden hizmetlerin artması modern araç ve tekniklerin köye girmesi gibi hususlar geleneksel yapı ve değerler sisteminde değişmeler meydana getirmektedir.' (Ahmet Tuğaç vd., *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor I*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, 1970, s. 252

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

mak oldu... Demirin bütün gücünü kullanmak için yarışma halindedir. Tabiatı sayısız ve sonsuz şekillerle ateşlendirme imkânını bağışlayan demirin saltanatına sığınmış, onun bütün emirlerine boyun eğmektedir. Böylelikle dünyamızı tabiat dünyası olmaktan çıkarmış, harikalar dünyası yaparak azgın ihtiraslarını doyurmak ve susturmak zorundadır, içindeki kuduran canavarı! İlerlemek istiyor. Ama nereye gidiyor?'¹⁵ Topçu'nun bu fikirleri, Kutlu'nun hikâyelerinde hayat bulur, şekle bürünür, hikâyeyi idare eden unsurlardan olur. Nitekim bu doğrultuda Kutlu, tabiatla iç içe olan köyü ve kasabayı olumlu bir bakış açısıyla anlatırken modern kenti azgın ihtirasların ve ezilmelerin mekânı olarak kurgular.

Kutlu'da bu fikrî zemine dayanan köy-kent meselesini, köyden veya kasabadan başlayıp bazen kentte biten bazen köye/kasabaya dönüşle sonuçlanan süreç içerisinde ele almak mümkündür.

I. İnsanın 'Oluş' Hali: Köy

Mustafa Kutlu, daha sonra yayınlamadığı ve hikâyeciliğinin oluşum evresi olarak kabul ettiği ilk dönemdeki iki eseri de dahil olmak üzere her hikâye kitabında köyü veya köyle ilişkili bir meseleyi söz konusu eder. Konusu kentte geçen hikâyelerde dahi köy ana olayı besleyen bir öge olarak hep yer alır. Kutlu, köyü daha ziyade kasaba üzerinden anlatır. Onun değerlendirmeleri çerçevesinde köy ile kasaba arasında fazlaca bir fark gözlemlenmez.¹⁶ Kasaba da köy de tabiatla iç içe oluşlarıyla ve

¹⁵ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 170-172

¹⁶ Sosyolojik olarak köy için iki bin, üç bin on bin gibi nüfus sınırlamaları getirilse de köyde var olan sosyal yapı ile kent arasındaki sosyal yapının farklılığının belirleyici olduğu bir gerçektir. 'Köy sosyal yapısı sadece muhtarlıkların bir özelliği olarak kalmamakta, nüfusu 10.000'e kadar varan yerleşme noktalarının da, geçiş halinde bulunsa bile, hakim karakter olmakta devam etmektedir.' (Cavit Orhan Tütengil, 'Sosyal Bir Yapı Olarak Türkiye'de Köy ve Meseleleri', *Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı*, (Haz. Oğuz Arı), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977, s. 126) Kutlu'nun köy ile kasaba arasında bir ayırım gözetmemesi, bu sosyolojik gerçeklikten kaynaklanıyor olmalıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

insanın kendince bir hayat yaşayabildiği yaşam alanlarıyla öne çıkartılır, farklılıkları üzerinde durulmaz. Ancak Kutlu daha ziyade kasaba üzerinde durur. Kutlu'nun kasabayı önemsemesi, bu yerleşim birimini toplumları meydana getiren ve yansıtan bir laboratuvar olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. 'Kasabaya Ne Oldu?' başlıklı yazısında burayı, 'toplumun pek çok özelliğini, insanımızın kişisel tarihini daha düne kadar büyük ölçüde belirleyen "kasaba"...'17 şeklinde tanımlayan yazar, buranın küçük ölçekte bütün bir toplumun yansıması olduğunu düşünmektedir. Nitekim hikâyelerinde bir mekân olarak buraya yüklediği fonksiyona bakıldığında yazarın kasabayı toplumun aksettiği bir ayna olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Köyün/kasabanın onun hem düşünce hem gönül dünyasında tuttuğu yeri göstermesi açısından, hikâyeciliğinin yanında resimle de uğraşan yazarın resim yaparken 'tabii olarak' ortaya çıkan tablolarla ilgili verdiği bilgi dikkat çekicidir: 'Bu kış on beş tuval boyadım. Bahara doğru hep aynı resmi yaptığım çıktı ortaya. Bozkırda tarlalar. Buğday başaklarının sarısı, sürülü toprağın kahverengi, yoncalıkların yeşili, tek tük ahlat ağaçları. Yumuşak tepeler ve berrak-güneşli bir gökyüzü. Nedir bu? Şehirde sıkışıp kalmış, kendine bir nefes, bir rüzgâr, bir ufuk arayan sürekli bir köy evi bahçesinde domates yetiştirme hayalleri kuran zavallı benin şuuraltı.'18 Kutlu'nun şuuraltı olarak köyün/kasabanın temsil ettiği tabiatı belirtmesi, onun hikâyelerinde ele aldığı konu karşısındaki tavrını da belirler. Tabiatı, insanın kendini bulma hali olarak kabul eden yazar, insanın tabiatla fıtratına uygun bir hayat yaşayabileceğini düşünür. Nitekim hikâyelerinde köyün/kasabanın en belirgin unsuru olarak yer alan tabiat, hep güzellikler içerisinde tasvir edilir. 'Göz alabildiğine bahçeler, bağlar... Bir yeşil deniz canım, bildiğin ağaç denizi. Elmalar, armutlar, efendi kütür kütür yeşil erik. Yanakları kızarmış ballı şeftaliler. Hele üzüm, hele üzüm. Allah'ın bir hikmeti canım. Salkımı olduğu gibi ağzıma sokuyorum, geriye bir çöp çıkıyor.'19 'Sessizlik ve ses. Tabiatın doğal sesleri. Kuş sesi, su sesi, rüzgâr fısıltısı, yaprak sesi, yağmur

¹⁷ Mustafa Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, s. 104

¹⁸ Fatma K. Barbarosoğlu, 'Mustafa Kutlu ile Röportaj', *Mustafa Kutlu Kitabı*, s. 25

¹⁹ Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 13

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

sesi. Nerede olursam olayım bu sesler bazen yakalar beni, elimi-yüzümü yıkar, ferahlandırır, sanki yeniden can verir bana.²⁰ Hemen her hikâyesinde birkaç örneğine rastlanabilecek bu tabiat anlatımlarında uçan kuşlar, suyun sesi, tabiatın musikisi, insana huzur verici öğeler olarak anlatılır. Yazar, kullandığı üsluptaki sıcaklıkla tasvir ettiği tabiat tablosu karşısında adeta kendinden geçtiğini okuyucusuna hissettirir. Bu tabiat hali, modern kentin asfaltının, makine sesinin karşıtı olarak insanî unsur biçiminde düşünülür. Tabiat, insanı kendine getirmektedir. *Ya Tahammül Ya Sefer*'de İlhan, kasabadaki arkadaşını ziyarete gittiğinde arkadaşının da diğer insanlar gibi bir 'yola' girdiğini fark edince bir muhasebeye başlar. Bu esnada onu 'yakalayan' ırmak olur. 'Irmak bir başlangıç.'²¹ diyen kahraman, tabiatın çağrıştırdığı varlık algısı ve şuurla kendine bir hayat nizamı kurma yoluna girer. Çünkü Kutlu, bitkileri, hayvanları adeta şuurlu varlıklar olarak kurgular. 'Öykülerde, dilsiz sandığımız, hissetmez, duymaz sandığımız bitkilerin, nesnelere, hayvanların da tıpkı insanlar gibi duyduğunu, üzüldüğünü, sevindiğini, giderek bir ruhları olduklarını görürüz. Onların tabiatla, insanların yanında bir dekor, bir ayrıntı olmaktan öte, insanlarla aynı haklara ve benzer fonksiyonlara sahip bir "kahraman olduklarına" ve insanlara aynı kaderi yaşadıklarına şahit oluruz.'²²

Kutlu, kasaba/köy toplumunun gündelik hayatını da hikâyelerinde genişçe söz konusu eder. Yazar, köy/kasaba toplumuna her ne kadar olumlu duygularla yaklaşırsa ve bu yaklaşımını anlatımında belli etse de bir idealize edişle tek yönlü bir anlatım söz konusu değildir. Yazar, çatışma unsuru inşa etmeyi ihmal etmez. Ama çatışan iki taraf, mutlak iyi veya mutlak kötü olarak kurgulanmaz. İyide bir zaaf olarak kötülük, kötude ise bir erdem özelliği hep muhafaza edilir. Köy/kasaba, masumiyetin, ahlakın ve önemli oranda dinin idare ettiği bir hayat biçiminin sürdürüldüğü yer olarak kurgulanır.

²⁰ Mustafa Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 62

²¹ Mustafa Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, s. 123

²² Necip Tosun, *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004, s. 62

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Mustafa Kutlu, köyü/kasabayı anlatırken buralardaki gündelik hayatı, tarlasında çalışan insanları, verilen üretim mücadelesini pek söz konusu etmez. Daha ziyade köy hayatını idare eden değerler manzumesini ve köyün, insanıyla tabiatıyla genel panoramasını ortaya koyar. *Yokuşa Akan Sular*'da, yazarın şu cümleleri, bir köyden/kasabadan bahsedileceği zaman genel olarak giriş mahiyetinde çizilen bir tablodur: 'Yapraklar vardı. Tomurcuk güller, lâleler, menekşeler... Sümbüller vardı. Çiçeklerden dallardan yapraklardan örülü hayvanlar vardı. Böceklerden, ceylanlardan, kuşlardan, kelebeklerden yapılmış evler vardı. Bütün bunların üzerine işlendiği dağlar vardı. Başlarında bulutlar, eteklerinde sular.. masmavi gökler, lacivert geceler, fesrengi topraklar vardı. Aylar, yıldızlar, güneşler vardı.'²³ Tabiatın güzelliklerinin belirlediği bu tabloyu Kutlu hemen her köy/kasaba için düşünür.²⁴ Bu tabloda dikkati çeken en önemli nokta, bitkilerin, hayvanların, insanların bir bütünlük içerisinde bulunmaları, birbirlerinden kopmamış olmalıdır. *Rüzgârlı Pazar*'da köyü özleyen çocuk 'özlediği köyü', 'O yeşil tepeleri, güneşli günleri. Çayda çimer, balık tutar, sonra kuzuların peşine giderdik.'²⁵ cümleleriyle anlatır.

Bu köy/kasaba tasvirleri içerisinde Anadolu'nun bakımsızlığı, ihmal edilmişliği, bundan kaynaklanan kötü manzaralar pek söz konusu edilmez.

Kutlu'nun köy/kasaba toplumuna ilişkin öne çıkardığı bir başka husus, bu yerlerde süren gündelik hayatın hangi değerler sistemine dayandığıdır. Yazar'ın, *Mavi Kuş*'ta 'taşra' olarak nitelendiği köy/kasaba hayatına ilişkin yaptığı, 'O yıllarda taşra böyledir. Küçük ve sıcak. Yoksul ve samimi. İçedönük ve derin. Herkes bir-

²³ Mustafa Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, s. 81

²⁴ Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*'teki 'Uç Selahattin Uç' hikâyesindeki şu tasvir de bu çerçevede tipik örneklerdendir: 'Uzun mu uzun, geniş mi geniş, kıpırtısız, gamsız yaz günleri. Taşranın o unutulmuş, kavun kokulu, taze çökelek kokulu günleri. Leylekler tarlalarda geziniyor, rengârenk arı kuşları havada neredeyse sabit kalacak gibi kanat çırparak avlıyorlar. Ben öyle *Sırtüstü* toprağın serinliğine sığınmış, birkaç çiçek çimen ezmiş, etrafa ot kokusu yaymış, ellerim, ense kökümde kenetli, gökyüzüne bakıyorum.' (Mustafa Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*, s. 84)

²⁵ Mustafa Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, s. 167

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

birini tanır, sever, dert dinler, naz çeker, küser, barışır, kavga eder, çekiştirir, eğlenir, üzülür, ibadet eder; doğumda, cenazede, düğünde, bayramda bir araya gelir. Büyük bir aile gibi yaşar.²⁶ şeklindeki değerlendirmede, bu hayatın sevgi ve saygı esası üzerine kurulduğu öne çıkartılır.²⁷ Yazarın bu değerlendirmelerinde özellikle toplumsal gerçekçi yazarlarda gördüğümüz ezen ezilen ilişkisinin oluşturduğu çatışma ve kavga ortamının bulunmadığı belirgindir. Kutlu bu tablo içerisine yerleştirdiği 'kötü' karakterleri dahi, bir yönüyle iyi ve saf olarak kurgular. Bu 'kötü' karakterlerin, mutlak kötü değil, hırslarına mağlup olmuş kişiler oldukları vurgulanır. Yazar, değerlendirmelerinin devamında, yine Türk toplumundaki köy/kasaba hayatına ilişkin dile getirilen ferdi olmadığını, cemiyetin ferdi yuttuğu şeklindeki eleştirilere de cevap verir: 'Burada sanki fert yok, cemiyet vardır. Oysa bu dış görünüş, bir aldanmadan ibarettir. Taşrada fert cemiyete tahakküm edemez; cemiyet de ferdi alabildiğine ezemez. Herkes ve her şey bir ilâhî hudut, bir hiyerarşi, asırların oluşturduğu bir âhenk ve düzen içinde kendine bir yer bulur.'²⁸ Kutlu, taşradaki hayatın ferdi yok etmediğini, aksine ona bir varlık alanı açtığını düşünmektedir. Bu düşüncesinin arka planında, taşradaki hayatın insan fıtratına uygun bir hayat olduğu şeklindeki düşüncesi yatar. Yine yazar, 'ilahî hudut' olarak nitelediği ahlakî anlayışın insanı esas aldığı ve insanın sömürüsüne izin vermediği inancındadır. Kutlu, huzurlu bir hayatın ancak bu 'hudud'a bağlı kalmakla mümkün olacağını söyler: 'Her ne yaparsak yapalım Hududullah'a bağlı kalmak il-kemiz olmalıdır.'²⁹ Taşradaki hayat, yazara göre, bu 'ilahî çerçeve' de' şekillendiğinden dolayı insanîdir ve insana huzur verici bir mahiyettedir. Aşağıda ele alınacağı üzere, yazara göre kent hayatı, bu çerçevenin dışına çıktığından insanî değildir ve insanı kendine

²⁶ Mustafa Kutlu, *Mavi Kuş*, s. 72

²⁷ Süheyl Ünver, 'Çocuklarımız toprak muhabbetinden mahrumlar. Ah, kendisi geniş ve ferah, bahçesi büyük ve havuzlu eski Türk evleri nerdesiniz... Eski Türk evleri, Anadolu insanı gibidir. Dışında sade, gösterişsiz, kavruk fakat içi ayrı bir dünya, bir güzellikler ve huzurlar alemi.' şeklindeki değerlendirmelerine yer verdiği yazısında Kutlu'nun vurguladığı konuya özgün bir katkı sağlar. Bkz. Süheyl Ünver, 'Su Şırlıtısı Olmayan Ev Türk Evi mi Olur?', *Şadırvan*, 1 Nisan 1949, nu:1;

²⁸ Mustafa Kutlu, *Mavi Kuş*, s. 72

²⁹ Mustafa Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, s. 101

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

ve eşyaya yabancılaştırmaktadır. Toplumsal gerçekçi edebiyat anlayışını benimseyen yazarlarca köyün emekçi sınıfını sömüren güçler olarak işlenen ağa, bey, hoca, şeyh gibi kişilerin dahi ilâhî olanın belirlediği bir hududla çerçeveselendiklerini, bunların da sonsuz bir hareket alanına sahip olmadıklarını, bu hududun zayıfı güçlüye karşı koruduğunu söyleyerek söz konusu edebiyat anlayışından oldukça farklı bir köy tablosu ortaya koyar. Özellikle *Uzun Hikâye*'de gördüğümüz kasabada bulunan kentli yönetici kesim'in 'kötülüklerini' de Kutlu, bir 'ezen/ezilen' ilişkisi içerisinde değerlendirmez ve buradan hareketle bir sistem eleştirisine uzanmaz.³⁰ 'Kötülükler', kişisel olarak kalır. Yazar, bir söyleşisinde köye yönelme sebebini açıklarken zaten bu 'köy algısına' cevap verme gayretinde olduğunu söyler: 'Lise çağlarında, 1955-1965 dönemi içerisinde üniversite yıllarında o zamanlar Türk edebiyatında köy romanları, köyden bahseden ve çoğu köy enstitü çıkışlı yazarların bana gayri tabii gelen, saptırılmış gelen ve çürük temelli görünen bir takım kitapları okuyordum. Burada bahsedilen Anadolu insanı, Anadolu gerçekleri, Anadolu'da vücut bulmuş sosyal yapı, insan gerçeği, ahlak saptırılmış ve son derece yanlış aksettiren bir yapıda görünüyordular.'³¹ Kutlu, bu şekilde gördüğü 'köy edebiyatı'na bir 'antitez' ortaya koyma çabasında olduğunu belirtir. Nitekim hemen bütün hikâyeleri, bu antitezi barındırır. Örneğin, *Beyhude Ömrüm*'de hazine arazisinden kendisine bir tarla yapmak isteyen kahramana köyün ağası konumunda da olan Muhtar karşı çıkar. Adamlarıyla bir gece bu kahramanı fena halde döverler ama yazar bütün bunları, güçlünün zayıfı ezmesi şeklinde bir anlatım ve üslupla ortaya koymaz. Kutlu, antitez ortaya koyarken ideolojik bir tavır yüklenmiş yazar üslubunu ve bakış açısını kullanmamaya özellikle gayret eder. Bunu aşmak için insandan hareket etmeyi tercih eder.

Mustafa Kutlu, taşradaki hayatı idare eden geleneksel medeniyet tasavvurunun dışı değil içi esas aldığını, bunun da manevî bir zenginliğe imkân tanıdığını söyler. Buna taşradaki

³⁰ *Uzun Hikâye*'de bu ilişkilere dikkat çeken bir değerlendirme için bkz. Alâattin Karaca, 'Mustafa Kutlu'nun *Uzun Hikâye*'si', *Türk Dili*, Ocak 2004, nu:625, s.59-60

³¹ Adnan Tekşen, 'Mustafa Kutlu ile Mülakat', *Zaman*, 26 Temmuz 1987

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

evleri örnek veren yazar, buralardaki evlerin 'dış görünüşü(nün) sade ve vakur, tezyinatı(nın) evin içinde'³² olduğunu belirtir. İnsanî ilişkilerde de dışın değil, ahlakın şekil verdiği şahsiyetin önemli olduğunu belirten Kutlu, *Kapılar Açmak*'ta anlatıcı-yazar olarak köy/kasaba toplumuyla ilgili şu değerlendirmeyi yapar: 'Bizde asalet Avrupa'daki gibi sınıf ayrımına dayanmaz. Aristokrasi, Burjuvazi, Feodal Beyler falan yoktur. Bizde asalet ahlak ile belirlenir; parayla mevki ve makamla, madalya ile değil. Adam zengindir lakin makbul sayılmaz, bilinir ki bu zenginliğe haram bulaşmıştır... Mevki ve makamı, şöhreti, hatta parayı helal yoldan, ehliyet-liyakat ve alın teri ile kazanmış olmak lazımdır. İşte o zaman makbul sayılır. Bir tüccar ile bir yemenicinin farkı, asaleti, ahlâkı ile belirlenir.'³³ Yazarın köy toplumunu idare eden değerlerle ilgili bütün bu düşüncelerine dikkat edildiğinde dinin belirleyici olduğu ve dinin çizdiği 'haddin' içerisinde şekillenen bir hayatın sürdürüldüğü, bundan dolayı insanî bir yaşamın var olduğu inancı öne çıkar.

Yazar, köy/kasaba hayatındaki insanî ilişkiler bağlamında kıskançlık, çekememe, dedikodu, yiğitlik gibi konuları da hikâyelerinde sıklıkla işler. Köy yerinde insanların lakaplarla anıldığı, isimlerin kısaltılarak söylendiği³⁴, gençlerin en önemli güç gösterilerinden birinin çakı taşımak ve çakısının dayanıklılığını göstermek³⁵ olduğu gibi ayrıntılara da yer veren yazar, bu toplumsal alandaki gündelik işleyişte, köyün kayda değer ayrıntılarından 'çerçi'nin önemini ise 'Çerçi demek köylü için o yıllarda bir ayaklı gazete.'³⁶ şeklinde belirtir. Yine köy hayatın en önemli unsurlarından olan askerliği 'Taşranın içine kapanık dünyasında dışarıya açılan tek pencere askerlik.'³⁷ cümlesiyle anlatır. Bütün bu değerlendirmelerden hareketle Kutlu'nun köyü, insan fitratına, var oluş gerekçesine uygun yaşama anlamında 'oluş' halinin mekânı olarak algıladığı söylenebilir.

³² Mustafa Kutlu, *Mavi Kuş*, s. 73

³³ Mustafa Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 13

³⁴ Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 23

³⁵ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 32

³⁶ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 43

³⁷ Mustafa Kutlu, *Mavi Kuş*, s. 182

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

II. Köy-Kent Meselesi Karşısında Köyün/Kasabanın İnsanı

Kutlu, köy/kasaba insanına dikkatle eğilir ve köy/kasaba gerçeğinin önemli bir parçası olarak bu insanı anlamaya çalışır. Yazar, köy/kasaba insanını yaş kategorilerine göre kurgular. Kentteki köylü ile köydeki/kasabadaki köylüyü farklı özellikleriyle anlatır. Yaşlıların önemli bir kısmında toprağa bağlı bir hayat tasavvuru vardır. Bu tasavvurda mütevekkil bakış açısı ve 'kanaat' önemli bir yer tutar. Kendi halinde yaşayan, kendi dünyasında kurnaz, ama bir üst otorite olarak değerler sistemiyle kendini sınırlayan bu insan, yeni neslin kente olan ilgisi karşısında çaresiz kalır. Kadınlar ise kendi dünyalarında etkin ama toplumsal alanda mahcup karakterler olarak işlenir. Kutlu'nun köy/kasaba hayatı içerisinde büyümüş ve buradaki hayat tarzının değerlerini kendine esas almış insana bakışını, *Kapıları Açmak*'ta Melek Hanım için yaptığı 'Fakir ama asil.'³⁸ değerlendirmesinde bulmak mümkündür. Köylü gençler ise büyüklerinin aksine geleceğe ait hayallerini şehirde gerçekleştirme yolunu tercih ederler. Kutlu'nun kurgusu çerçevesinde gençler, daha önce şehre gitmiş ve 'parayı kaldırmış' insanların hikâyelerine büyük değer verirler ve kendilerini bir an önce şehre atmak isterler. Kendilerinden önceki neslin toprağa bağlı hayat tasavvurunu anlamsız bulurlar. *Yokuşa Akan Sular*'da kente bakışını, 'Öl büyük yerde, kal büyük yerde' şeklinde dile getiren Cevher Bican'a Zülküf Emi'nin verdiği, 'Ben kendi nefsimle bunca senedir gurbetçiyim, hakikaten de şehir yerleri büyüdü, güzellendi. Her bir işin kolayını aldı şehir milleti. Köy dediğin sittin sene değişmez. Hele ki sizin oraların dağ köyleri.'³⁹ şeklindeki cevap, kente göçün zihinsel arka planını yansıtan önemli bir bakış açıdır. *Rüzgârlı Pazar*'da ise Kutlu, anlatıcı-yazar olarak yaptığı, 'Hem artık devir değişmiştir. Büyük şehirlerin taşı toprağı altın ya; yahu bir yanı gerçek bu lafın, bazıları yükü tutuyorlar. Akıl-sır ermez bir şey yani; elifi görse mertek sanacak, okuma yazma bilmeyen adamlar mal mülk sahabı olmaya başladılar. Köyde bunların vaziyeti, saltanatı bire bin katılarak anlatılıyor. Dinleyenlerin iştahı kabarıyor, köyün nüfusu git gide azalıyor.'⁴⁰

³⁸ Mustafa Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 42

³⁹ Mustafa Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, s. 25

⁴⁰ Mustafa Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, s. 14

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

şeklindeki değerlendirme de yukarıda kahramanın ağzından aktarılan bakış açısını tamamlar. Köylü gençler, 'dört tane kavağın, iki dönüm tarlanın' başını beklemenin akıllı işi olmadığını söyleyerek kente yönelirler. Bu yöneliş, hayallerle yüklü bir algı ve adeta 'rüya atmosferi' içerisinde gerçekleşir. *Mavi Kuş*'ta 'İstanbul'a kaçmaya' çalışan Erol'un dile getirdiği, 'Şu otobüse bir atlasam, gerisi kolay'⁴¹ sözleri, köylü/kasabalı gençlerin tamamındaki 'hayalî şehir' algısını gösterir. Nitekim gizlice bindiği minibüste saklandığı yerde uykuya daldığında artık 'rüyasında İstanbul'dadır.'⁴² Yazar, köylü/kasabalı gençlerdeki bu 'şehir rüyasının' önu geçilemez bir durum olduğunu, *Beyhude Ömrüm*'de, 'Millet köyden umudunu üzmüş bir kere. Hele gençler; bir an önce çekip gitmek, İstanbul gurbetinde mekân tutmak istiyor. Öyle ki bağlasan durmazlar.'⁴³ cümleleriyle dile getirir. Yazar, gençlerin bu öne geçilemez düşüncelerini, zamanın öne geçilemez bir hükmü olarak da görür.

Mustafa Kutlu, köyün/kasabanın örnekleri verilen bakış açısının sonucu olarak terk edilmesini, insanın değişmesine, değerlerin başkalaşmasına bağlar. Esas itibariyle, insanı bozan en önemli unsurlardan saydığı paranın insan hayatına müdahale etme gücü arttıkça köyler boşalmakta, kentler kalabalıklaşmaktadır. Yazarın kurgusu çerçevesinde köyden giden herkes, esasen para için gitmekte, paranın getireceği daha rahat bir yaşamın hayalinin peşinden koşmaktadır. İşte Kutlu, bu hayalin, insanın dünyaya ait tasavvurunun değişmesinin sonucu olduğunu, kanaat düşüncesini kaybeden insanın daha rahat bir hayat ve daha fazla para kaygısıyla insanî olmayan bir yaşama kendini mahkûm ettiğini düşünür. Bu çerçevede köylünün dile getirdiği gerekçeler, Kutlu tarafından pek de makul karşılanmaz. Kutlu'nun hikâyelerinde köyünü/kasabasını terk edip de kentte mutlu, huzurlu yaşayan bir kahramana rastlamayız. Bu kahramanlar bir yönüyle hep eksiklik duyarlar ve bazı kahramanlar ancak köye dönerek bir mutluluk elde ederler.

⁴¹ Mustafa Kutlu, *Mavi Kuş*, s. 47

⁴² Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 153

⁴³ Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 9

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

III. Köyün/Kasabanın Bitişi ve Göç

Gençlerdeki söz konusu bakış açısı, köyün bitişini hazırlayan etkenlerdendir. Kutlu'nun hikâyelerinde köyün/kasabanın bitişini bir yandan bu bakış açısı, bir yandan da özellikle köye açılan yolla köye gelen 'kent' etkiler. *Kapılar Açmak*'ta kasabanın bitişi, 'Zamanla tezgahlar çöktü, fabrika malı her yanı sardı, dokumacılar birer birer işi bıraktılar; kimi gurbete çıktı, kimi zeytine, bağa ağırlık verdi, kasabanın parıltısı söndü, evler konaklar viraneye döndü.'⁴⁴ şeklinde anlatılır. Köy/kasaba, terk edilince mekân bakımsızlıktan viraneye dönmekte ve her haliyle bir bitiş haber vermektedir. Yazarın diğer hikâyelerinde de köyün/kasabanın terki benzer ifadelerle ortaya konulur.

Köyün/kasabanın bitişinin Kutlu'da önemli bir izlek olduğu kaleme aldığı ilk hikâyelerden olan,⁴⁵ özellikle paranın geleneksel şehir hayatına girmesiyle şehri bitirdiğini anlatan 'Bir Mektup'ta sezilir. Hikâye Erzincan'da yazılmıştır. Kutlu'nun İstanbul döneminin henüz başlamadığı yıllardır. Dolayısıyla burada anlatılan şehrin özelde Erzincan genelde biyografisinde o yıllarda önemli yer tutan bölge şehirleri olduğu söylenebilir. Kutlu'nun bu hikâyesinde şehri tanımlayışına baktığımızda sonraki yıllarda kaleme aldığı kasabayla aynı çerçevede düşündüğü anlaşılmaktadır. Esas itibarıyla o yıllarda Anadolu'nun söz konusu şehirlerinde sosyolojik olarak kasabadan farklı bir hayat tarzı da sürdürülmemektedir. Şehir ile kasaba, devlet kurumları itibarıyla ayrılmaktadır. Onun dışında yaşam alanları, üretim biçimi vs. benzerdir. Bu bakımdan Kutlu, burada her ne kadar şehrin bitişini anlatsa da bu, esas itibarıyla Anadolu'yu şehirden kasabasına, köyüne değin idare eden geleneksel hayatın bitişinin anlatımıdır. Bu yönüyle hikâyeyi köyün/kasabanın bitiş biçiminde okumayı tercih ediyoruz.

Anlatıcı-kahramanın ağzından sevgiliye yazılmış bir mektup şeklinde kurgulanan hikâyeye, 'Ne oldu bu şehre

⁴⁴ Mustafa Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 16

⁴⁵ Yazar, hikâyenin sonuna eklediği kayda göre, hikâye 9 Eylül 1968 yılında Erzincan'da kaleme alınmıştır. Bu tarih, Kutlu'nun hikâyeciliğe adım attığı ilk yıllara denk gelmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

birdenbire? Yerden biter gibi vahşi binalarla doldu.⁴⁶ cümleleriyle başlanır. Anlatıcı-kahraman, sevgilisine şehrin bitişini haber vermektedir. Devamında ise dingin, yavaş akan, tabiatla iç içe ve insanî ilişkilerin sıcaklığını koruduğu bir şehir hayatı tasviri yapılır. Bu tasvirin varyantlarını Kutlu'nun sonraki yıllarda kaleme aldığı hemen her hikâyede görürüz. Yazar, öncelikle şehrin dokusunun bozuluşu üzerinde durarak inşaatların şehri istila etmesinin buraları bozduğunu söyler ve 'Bir şeyler oldu bu şehre.' diyerek dışa ait değişimden bu değişimi idare eden insana geçer. 'Öğle namazından beraber çıkıp sabahleyin metresi 250 kuruşa satılan su borusunun, öğleden sonra 350 kuruşa satıldığını, satanın bu yol ile Mercedes sahibi olduğunu, bilen leblebici Zakir Efendi, dükkan komşusuna neden bir şeyler söylemek yerine aynı şeye hevesleniyor?'⁴⁷ cümleleriyle, insanın bozulmasına dikkat çeken yazar, şehrin bozulmasını insanın bozulmasıyla izah eder. Bu yaklaşım, konuyu siyasî bir noktadan insan merkezli bir bakış açısına çeker. Yine bu yaklaşım, ileride Kutlu'nun her meselede insanı gösterecek olan anlayışının da ilk izleridir. 'Paranın oluk gibi şehre ak(ması)', insanları paranın kulu yapmış; insanlar gelenekte ahlakla sağlanan asaletin yerine para ve 'başkasının adamı olmayı' esas almışlardır. Kutlu, 'adam olmak ile adamı olmak' arasındaki en büyük farkı belirleyen 'ı'nın şehir insanını esir aldığını, onu adamlıktan çıkardığını söyler. Modern kentin insanı, yazarın değerlendirmeleri çerçevesinde, 'adam olmak'tan ziyade, 'adamı olmak'ın peşindedir. Bu değişim, geleneksel hayatı var eden değerler sisteminin çöküşünü beraberinde getirmektedir. Kutlu, modern ekonominin öne çıkardığı paranın ve paranın değiştirdiği insanın adeta birleşerek 'şehrin kanını emdiklerini' söyler ve sevgilisine seslenerek bu zinciri ancak idealleriyle şekillendirecekleri dünyayla aşabileceklerini belirtir. Yazar, bu hikayesinde sonrakilerden farklı olarak hikâyesinin sonunu büyük bir ümitle bitirir. Bunu, yazarın biyografik tecrübesiyle açıklamak mümkündür.

Kutlu'nun köyün/kasabanın bitişini kitabın bütününe yayarak en geniş şekilde işlediği hikâyesi *Beyhude Ömrüm*'dür. Köyünde kendisine bir bahçe kurma idealini gerçekleştirme için mü-

⁴⁶ Mustafa Kutlu, *Ortadaki Adam*, s. 75

⁴⁷ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 76

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

cadele veren bir kahramanın hikâyesi, aynı zamanda köyün bitişinin de hikâyesini barındırır. Eserde adı verilmeyen kahraman, bir bahçe kurmak için ölümü pahasına mücadele ortaya koyar, çocuklarına bir bahçe bırakmak ister ama çocukları şehre taşınır ve köyde birkaç ihtiyardan başkası kalmaz. Bahçe de metruk bir hale mahkûm olur. Yazar, köyün bu halini 'Bir devir bitti.' şeklinde ifade eder. Kutlu'nun değerlendirmeleri içerisinde hayata hâkim olan 'yeni hayat', eskinin büyüdü dünyasını yıkmış, insana huzur veren o büyü bozulmuştur: 'Büyü bozulmuştu. Artık boz sakallı çayır kuşunun sesi toprağın kokusuna karışmıyordu. Zaten boz sakallı çayır kuşu ile ardıc kuşunun seslerinin birbirinden ayırt edilmesiyle de kimse ilgilenmiyordu. Rüzgârın ne yandan eseceği önemini kaybetmiş, Mart dokuzu ile April beşi beklenmez olmuştur... Gece lacivert harmanisini köyün üzerine örtüp ses-soluk kesildiğinde ninesinin kucağına sokularak "Nine bana masal anlat" diyecek torunlar nerelere savuşmuştu. Kadınlar toplanıp buğday kaynattıklarında her bir ağızdan türkü çağırıyor; ne erişte kesene, ne tarhana dökene rastlanıyordu. Kalmışsa kenarda köşede böyle birkaç kişi, onların da yüzü asıktı. İnsanlar sevincini kaybetmişti sanki.'⁴⁸ Bu uzun alıntı Kutlu'nun, biten bir devre yaktığı ağıt biçiminde de okunabilir. Yazar, romantik bir yaklaşımla, eski hayatın yok oluşu karşısında adeta ağıt yakmakta, değişen hayatın insanı da ortadan kaldırdığını düşünmektedir. Yazara göre, devir değişmiş, insanı insana bağlayan, insanı hayatla ilişkilendiren 'ip kopmuş(tur.)'⁴⁹

Köyü/kasabayı bitiren bir diğer etken yolun gelmesidir. Yol, beraberinde yeni yaşam biçimini, hayat tasavvurunu taşıyan unsur olarak Kutlu'nun hikâyelerinde yer alır. Köye/kasabaya

⁴⁸ Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 136

⁴⁹ Mustafa Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*, s. 27

* Mustafa Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*'te biten bu devirle ilgili olarak dile getirdiği şu değerlendirmeler de ayrıca dikkate değerdir. 'Eski dünya dediğimiz şey bir çam kozalağıdır, yeni sağılmış süt kokusudur, çimen yeşili ve yün kuşaktır. Bu nedir? Bu hayattır. Masal ile, rüya ile dua ile irtibatlı olan şeydir... Masalları boş verdiğimiz günden bu yana rüya göremez olduk. İp koşturdu, zaman uçtu, hayat köşe-bucak bir yerlere saklandı. Uykularımız kabuslarla donatıldı.' (Mustafa Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*, s. 26-27)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

yolun gelmesi, bu yerlerin geleneksel hayatlarını kaybetmelerini, yozlaşmış, insana yabancı modern bir hayat tarzının gelmesini sonuç vermektedir. Bu bakımdan yol Kutlu'da köylünün işini, gündelik hayatını kolaylaştıran bir unsur değil, onu yozlaştıran bir kapı olarak kurgulanır. *Kapıları Açmak*'ta kasabanın yakınlarından 'şehirlerarası koca bir asfalt yolun' geçmesi, kasabadaki geleneksel hayatın sonu olur. Çünkü kasabalı, yolla beraber parayla tanışır ve paranın yozlaştırıcı etkisiyle değerlerinden uzaklaşır.⁵⁰

Kutlu, kasabanın modernleşmeyle beraber yok olduğunu düşünmektedir. Bir denemesinde 'Pazarı bile kurulmayan, eşrafı ölmüş, esnafı dağılmış, konakları çökmüş kasabalar artık birer "ölü şehir" niteliğindedir... Nereden bakarsak bakalım "kasaba" fiilen yoktur artık.'⁵¹ diyen yazarın hikâyeleri bu yok oluşun dramını esas mesele olarak işler. Bu yok oluşun en önemli aşamalarından biri göçtür.

Köylünün/kasabalının kente göçünü iki yönlü ele alan yazar, bir yandan insanın değişmesine, değerlerinin başkalaşmasına paralel olarak daha fazla para için kente göç edildiğini, köyü/kasabayı mekân olarak seçtiği hikâyelerinde ortaya koyar. Köyden/kasabadan göç meselesine baktığında göçü pek de makul karşılamayan yazar, kentten baktığında, göç etmiş insanların gözünden meseleye yaklaştığında ise durumu 'mecburiyet' olarak niteler. Yukarıda örnekleri ortaya konulduğu üzere Kutlu, köylü/kasabalı insanın kente göç etme sebeplerini kabul edilebilir bulmaz. Bunu daha ziyade değişen zamanın

⁵⁰ Mustafa Kutlu, köyün para karşısındaki dayanamadığını ve değiştiğini düşünür. Bu kurgusal zemin, Kutlu'nun değişimi 'görme biçimini' de ortaya koymaktadır. Köydeki değişimi inceleyen sosyal araştırmalar, daha farklı sonuçlara ulaşmışlar ve köyün değişimi kabulünün ilk şartının köydeki değerler ile modernleşme ile gelen değerlerin çatışmıyor oluşunu sayarlar. (Ahmet Tuğaç vd., *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor I*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, 1970, s.251

Şüphesiz bu farklılık toplumsal bir gerçeğin bir yazarın algısı çerçevesinde edebiyata nasıl kaynaklık ettiğini, kaynaklık ederken, yazar tarafından nasıl değiştirilebildiğinin veya kişisel bir yorumlama ile kurgulandığının göstergesi şeklinde düşünülebilir.

⁵¹ Mustafa Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, s. 105

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

hükümünü icra etmesi olarak görür ama insanın buna teslim olmayabileceğini, kendine mahsus bir hayat nizamını koruyabileceğini düşünür. Buna rağmen göç etmiş köylüyü 'suçlu' olarak görmez ve kente göç etmiş köylünün ağır şartlarda yaşamasını, fakirliğini bu 'hatanın' uzantısı olarak değerlendirmez. Kente göç etmiş köylü kesimin hayat mücadelesini öne çıkardığı *Rüzgârlı Pazar*'da, anlatıcı yazar bu insanların yaşadığı gece konu semtini görünce, 'Köyünü kentini terk edip buraya taşınanlar şehre geldim diyecek öyle mi? Yok canım, millet enayi mi? Elbette nereye konduğunu biliyor, kimi gönül rızası ile yerin yurdunu terk eder. İşte mecburiyetten.'⁵² değerlendirmesini yapar. Yazar, kente göç eden insanın ister hata sonucu ister mecburiyetten yurdunu terk etmiş olsun, yok sayılmayacağını, zor şartlar altında yaşamaya mahkûm edilemeyeceğini söyler. Özellikle son yıllardaki yazılarında, hikâyelerinde yoksulluk konusunu öne çıkararak göçle beraber kentte var olma mücadelesi veren insanlara yönelik toplumsal bir hassasiyetin oluşumuna çalışır.

IV. Köy Politikaları

Mustafa Kutlu, köy-kent ilişkisi çerçevesinde köyle ilgili politikalara da değinir. Hem hikâyelerinde hem denemelerinde görebileceğimiz bu değerlendirmelerinde sert ideolojik özellik gösteren bir eleştiriden ziyade ironik bir üslupla yanlışlıkları ortaya koyar.

Kutlu, gerek hikâyelerinde gerek denemelerinde Osmanlı dönemi köy politikalarına pek değinmez. Yazar, 'Orada Bir Köy Var Uzakta' başlıklı denemesinde, Cumhuriyet yönetiminin 'halka doğru' hareketinin romantik bir tavır içerdiğini ve köylüyü rejimin istediği istikamette şekillendirme amacına yönelik olduğunu belirterek Cumhuriyet yıllarının başından beri köylüyle ilgili sağlıklı bir politika yürütülemediğini söyler. Devletin 'köylüye sahip çıkma' gayretlerinde, zahiren köylü lehine gibi görünen durumlar olduğunu ama bunların kalıcı bir çözüm getirmediğini belirtir: 'Evet Tarım kesimine hizmet götürülüyordu, o uzaktaki köye sa-

⁵² Mustafa Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, s. 35

hip çıkılıyordu ama, bu sahip çıkma biçimi aslında iktisadî bir geçerlilik taşııyordu. Köylünün köyünde oturması için tarım gelirlerinin kendisini tatmin etmesi, artan nüfusu beslemesi, eğer bu kâfi gelmiyor ise başka iş alanlarının açılması lazımdı.⁵³ diyen Kutlu, köy politikalarında yetersiz kaldığını, geçici, popüler çözümler üretildiğini, bunun da 'köyün bitmesinin' önüne geçemediğini vurgular. Kutlu, konuya salt 'köyün bitişi' noktasında yaklaşmaz. 'Şehrin bitişinin' bu politikalarla ilgili olduğunu söyler. Ona göre, İstanbul'u yok eden en önemli unsurlardan olan göç, bu politikalar etrafında şekillenen bir süreçtir.

Kentteki bozulmayı köylüye yüklemenin bir kaçış olduğunu, 'Vaaay, geldiler buraları berbat ettiler...' demenin gerçeklikle bir bağlantısı olmadığını söyleyerek, 'Yahu şunca yıldır bu işleri köylü mü planladı, tarım politikalarını köylü mü yürüttü?'⁵⁴ diye sorar. *Tufandan Önce*'de kasabaya bir açılış için gelen Bakan, köylülerin pek de anlamadığı, şaşkınlıkla dinledikleri konuşmasında, Türkiye'nin önündeki en büyük engel olarak köyü gösterir ve çağdaşlık için köyün bitmesini şart koşar: 'Çağdaş bir ülkede olmamız için hâlâ köylerde oturan yirmi beş milyon nüfusun onbeş-yirmi milyonu kentlere gelmelidir.'⁵⁵ diyen Bakan üzerinden Kutlu, özellikle 1950'den sonra Türk köylüsünün şehre göçünü teşvik eden, bunu da bir kalkınma hamlesi olarak gören siyasî anlayışları⁵⁶ tenkit eder. Yazar, hikâyedeki kurgusunda Bakan ile köylü arasındaki ilişkiyi tasvir ederken aradaki kopukluğu özellikle vurgular. Bakan adeta bir başka dille konuşuyor gibidir. Ne onun köylüyü anlamak gibi bir derdi vardır ne de köylünün onu anlama imkânı. Bu tablo, Türkiye'deki köy

⁵³ Mustafa Kutlu, *Şehir Mektupları*, s. 189

⁵⁴ Mustafa Kutlu, *Yoksulluk Kitabı*, s. 120

⁵⁵ Mustafa Kutlu, *Tufandan Önce*, s. 201

⁵⁶ 'Ülkemizde belediye sayısı özellikle 1950 yılından sonra hızlı bir artış göstermiştir. Bu artışta, başlangıçta köylerin imece ve salma gibi mali yükümlülüklerden kurtulma ve belediyelere ayrılan gelirlerden yararlanma istekleri önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca Cumhuriyet döneminde çıkarılan ve şehirleşmeyi teşvik eden çeşitli yasalar da, belediyelerin sayısal artışı üzerinde önemli rol oynamıştır.' Komisyon, *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013- Yerleşme-Şehirleşme- Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2007, s. 13

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

politikalarının çarpıklığının göstergesi olarak belirir. Bu çarpıklığın bir örneğini *Beyhude Ömrüm*'de de görürüz. Köye elektrik, köyün boşalmasından, sadece yaşlı birkaç insanın kalmasından sonra gelir.⁵⁷ Bütün bu değerlendirmeler ve örneklerle Kutlu'nun, Türkiye adına bir kayıp gördüğü köyün bitişinden, buna bağlı olarak kentin bitişinden ve ikisi arasında savrulan insandan köy politikalarını da sorumlu tuttuğu söylenebilir.

V. Modern Kent/Modern Hayat

Modern kent, modern hayat görüşünün ve kapitalist iktisat anlayışının etrafında şekillenir. Modern kentte insanî ilişkiler de insanın doğayla ilişkisi de asgari düzeye inmiştir. Mustafa Kutlu, köyü/kasabayı anlatırken taşıdığı bütün olumlu düşünce ve bakış açısını kent söz konusu olunca bırakır. Onun kent tanımlamasında, insanın 'değersizleştirilmesi' öne çıkar. Ona göre, modern kent ve bu kentteki modern hayat, insanî değildir. İnsanın kendiyile, tabiatla baş başa kalmasına mani olmaktadır. Bu da köyün/kasabanın insana sağladığı zenginlikten insanın mahrum kalmasını sonuç vermektedir. Burada şu husus belirtilmelidir ki Mustafa Kutlu, kent olarak hikâyelerine hep İstanbul'u seçer. İstanbul onda bir kent olarak ele alındığında alabildiğine olumsuz bir bakış açısıyla söz konusu edilirken 'İstanbul' olarak ele alındığıdaysa oldukça olumlu bir bakış açısıyla işlenir.

Mustafa Kutlu'nun kendi hikâye dilini ve tekniğini bulduktan sonra köy kent meselesine eğildiği ve meselenin kent cihetini 1979 yılında yayınlanan *Yokuşa Akan Sular*'da ele aldığı görülür. Eserin kaleme alındığı tarihe dikkat edildiğinde Türkiye'de iç göçün çok hızlı yaşandığı, her gün İstanbul'a onlarca ailenin Anadolu'nun içlerinden geldiği yıllara tekabül ettiği görülmektedir. Bu yönüyle eser, konunun oldukça aktüel olduğu bir dönemde kaleme alınmasıyla da önemlidir. Bu eser üzerinde durmadan önce Kutlu'nun ikinci kitabı olan *Gönül İş'i*'nde izlerini bulabildiğimiz kent algısına, *Yokuşa Akan Sular*'ın temelini

⁵⁷ Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 196

hazırlayan bir metin olarak bakmak yerinde olacaktır. Aşkından dolayı köyünü terk eden kahraman, bir kent kahvehanesinde türkü söylerken önce kısmen bir ilgiyle karşılaşsa da, kentte değerlerin yozlaşmasının bir göstergesi olarak kısa bir müddet sonra kentli insanlar (Bu insanlar daha önce köydedirler ama kentte 'değerlerini' kaybetmişlerdir.) Âşık'tan 'kesmesini' isterler ve Âşık kahvehaneyi terk etmek zorunda kalır: 'Bir müddet kapının önünde durup gözlerini gelip geçen insanların, koca koca binaların, arabaların üzerinde dolaştırdı. Hangi yöne gideceğini hesaplamadan adımlarını kendi başlarına bıraktı. Dört yol ağzına gelip durdu. Bir taksi geçerken üzerine çamur sıçrattı. Bir adam sazına çarptı. Üşüyen insanlar paltolarına sarılarak, evlerine, sıcak odalarına yollandılar. Kirli şehir kuşları gittikleri yerlerden dönüp resmi binaların isli çatılarına kondular. Ferah Sineması'nda çalışan iki çocuk gelip dört yol ağzındaki afişleri değiştirdiler. Üç gün sonra gelecek 'Cem Karaca ve Kardeşler' topluluğunun resimlerini astılar. Cenânî bir müddet bu afişlerdeki saçları sakalları birbirine karışmış, ellerinde görüp tanıyamadığı garip çalgılar tutan adamlara baktı. Çukurçimen yaylasında Hacı İdris'in hanında, bozbulanık bir gecede çalıp söylediği türkülerini, ocakta çıtır çıtır yanan meşe kütüklerini, yüzlerinde esrarlı bir suskunluk ile kendini yarı geceye kadar dinleyen köylüleri hatırladı. Bir de araba tekeri değmemiş dağ yollarını...'⁵⁸ cümleleriyle anlatılan köylü insan ile kent ikileminde, köylünün safiyetine mukabil kentin karmaşıklığı ve 'safiyetini kaybetmiş' hali dikkati çeker. Hikâyede bir yandan köyden çıkmış olmakla kendilerine yabancılaşan 'yeni kentli insanlar'ın 'yabancılığı', diğer yandan özünü henüz kaybetmemiş köylünün bu dünyada adeta 'yabancı hali' öne çıkartılır. Ancak bu iki 'yabancılık', birbirinden oldukça farklıdır. Burada Âşık Cenânî'nin ortada kalmış hali, kente yabancılığı *Yokuşa Akan Sular*'da kentin galibiyetiyle sonuçlanır.

Kars'ın Göle kazasından, yukarıda örnekleriyle ortaya konulan gerekçelerle İstanbul'a göç eden Cevher Bican'ın hikâyesi olan *Yokuşa Akan Sular*, kent ile köyün mukayesesıyla başlar. Buradaki mukayeseyi Kutlu sonraki yıllarda kaleme alacağı hikâyelerinde de hep devam ettirir. Eserin, 'Mukaddime' başlıklı giriş ma-

⁵⁸ Mustafa Kutlu, *Gönül İşi*, s. 50

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

hiyetindeki bölümünde yazar, köyde insanın hayatını kendisinin şekillendirdiğini, eşyasını yaptığını, dolayısıyla kendine yabancı olmayan bir hayat yaşadığını söyler: 'Demirini sen dövdün. Boyunduruk kayışını sen yağlayıp, ağacını sen kestin. Senin o asırlık ellerinde yoğruldu bu alet. Bu tosunlar senin ellerinde doğdu. Bastığın o buğulanan toprak, güneşe kavuşup şehvetle gerilen anaç tarla, şu kesik kesik öten boz sakallı çayır kuşu, uzaklarda yayılan sürü senin. Terleyip terleyip ağzına diktiğin toprak testiği sen yaptın. Terin toprağa karıştı, toprak sana...'⁵⁹ yazarın değerlendirmeleri içerisinde köylü insan, kendi hayatına hakim olan insandır. Hayatında var olan her şey kendi iradesi altında şekillenmiştir. Ama kent söz konusu olduğunda durum tam tersi bir hal kazanmaktadır. Kentteki insan su içmek için eğildiğinde 'hayat bahşeden bir suyu' değil, 'clor kokan' yapay bir suyu içmektedir. Kentteki köylü insanın yeni vatani 'betondur, asvalttr.' Köydeki hayatta kendisinin tanzim ettiği bir zamanı yaşayan, tabiatla iç içe bir zamanın peşinden giden insan, kente geldiğinde bir makine mekanikliğiyle yaşamaya zorlanmaktadır: 'Gece vardiyası boşanacak. Sil gözlerini. Karşıda bütün farlarını yakıp uluyan, düğmeleri levyeleri ve olanca dişlileri ile bilenip seni bekleyen fabrikaya koş. Kaderini kucakla... Bu efsunkâr gece uzar gider yıldızlara kadar. Düş içine, düş içinde. Sakın altıotuzbeş trenini unutma. Koşacaksın. Nefes nefese kalacaksın. Siren sesleri ile ürpereceksin. Vinçlerin boşlukta sallanan pençelerinden kan damlayacak. Saçlarında demir tozları. Artık başkalarını istesen de düşünemezsin... Unut sabah namazında safta durmayı. Nöbettesin. Unut amcaoğlunun cenazesini, fazla mesai... Çocuğunu başkaları büyütecek, hafta sonları görürsün. Aşını başkaları pişirecek sen yersin... Korkulusun, şaşkınsın, yabancısın.'⁶⁰ Kutlu'nun burada dile getirdiği tüm durumları kahraman hikâyede yaşar. 'On yedi senelik hayatında betona toplam bir veya iki defa basan'⁶¹ kahramanın artık hayatını betonlar arasında geçirecek olmasını yazar, büyük bir dram olarak kurgular. Bu dram, bir insanın tümüyle yabancı olduğu bir dünyada ayakta kalma, varlığını, benliğini koruma mücadelesidir. Ama bu mücadele esas itibariyle

⁵⁹ Mustafa Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, s. 8

⁶⁰ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 8-10

⁶¹ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 13

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

baştan kaybedilmiştir. Cevher Bican'ın 'Aslımızı yitirmezsek iyidir.' demesinin hemen ardından, 'iyidir ya, mümkün mü?'⁶² diye sorması, kente gelen bir köylünün, kentle girişeceği mücadelenin sonucunu baştan haber vermektedir. Yine esere ad olarak seçilen 'Yokuşa Akan Sular' kelime gurubunun da bu bağlamda sembolik bir anlam dünyasına göndermede bulunduğu söylenebilir.⁶³ Buna göre, Kutlu'nun köylü insanı, saflığı ve varlığın özüne yakınlığı sebebiyle su olarak gördüğü, kenti ise yokuş olarak kurguladığı, köylü insanın kentte var olma mücadelesinin suyun yokuş yukarı akma mücadelesi şeklinde değerlendirdiği düşünülebilir. Suyun yokuşa akması, 'fitratına' terstir. Aynen kentin, köylünün fitratına ters olması gibi.

Hikâyenin ikinci bölümündeki şu sahne modern kent-insan ilişkisine getirdiği derinlikle dikkat çekicidir: 'Koyun cebinden aynasını çıkarıp gizliden baktı. Aynanın orta yerinde önce simsiyah bir selvi gövdesi gibi fabrikanın bacası görüldü, sonra Cevher Bican'ın yüzü.'⁶⁴ Ayna, bizi bize gösteren, varlığımızı aksettiren, Kutlu'nun da bazı hikâyelerinde kullandığı bir imge olarak, hakikati bize sezdirenen bir eşyadır. Kişi, aynaya bakarak kendinin farkına varır. Ama buradaki sahnede fabrika bacası, kişinin varlığından önce görünmekte, kişinin görüntüsü, ardından gelmektedir. Bunu, modern hayatın, insanın benliğini, varlığını ikinci plana atması, kendisini öncelikli unsur olarak öne çıkartması biçiminde okumak mümkündür. Bu tablo, Kutlu'nun modern kent ve modern hayat karşısındaki tavrını özetler.

Kutlu, modern kentte yaşanan çağı, 'kendini yiyen ejder' olarak niteler. 'Çağdaş teknolojik medeniyetin' kendisine mitoloji-deki 'kıvrılıp kuyruğundan başlayarak kendini yemeye başlamış

⁶² Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 23

⁶³ Mustafa Kutlu'da su, çok önemli bir sembolik unsur olarak yer alır. Kutlu, tabiatın ortasında bir hayatın başlangıcını hep suyla ilişkilendirir. Bir köyün veya kasabanın nasıl oluştuğunu anlatırken hep suyun etrafında toplanmaya ve bu çerçevede suyun insan için önemine vurgu yapar. Bu tür kurgu ve değerlendirmeler için bkz. *Hüzün ve Tesadüf*, s.18; *Yokuşa Akan Sular*, s. 7; *Menekşeli Mektup*, s. 11; *Mavi Kuş*, s. 11; *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, s. 39; *Bu Böyledir*, s. 15

⁶⁴ Mustafa Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, s. 11

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

ejder' motifini hatırlattığını söyler.⁶⁵ Yaşanan çağ ve bu çağı inşa eden zihniyet, insanın varoluş gerekçesine aykırı olarak ilerlemektedir. İnsanî olmayan bu zihniyetin inşa ettiği şehirler de insan merkezli değildir. Kutlu, modern kenti ve hayatı özellikle *Yokuşa Akan Sular*, *Bu Böyledir* ve *Sır* isimli eserlerinde bir problematik olarak genişçe irdeler. Yukarıda değinildiği üzere *Yokuşa Akan Sular*, Anadolu'dan gelen bir gencin kentte var olma mücadelesini konu alır. Cevher Bican, aynada, kendinden önce fabrika bacasını görmesinin ardından her geçen gün kendi varlığına yabancılaşır ve dış unsurlar tarafından şekillendirilen bir varlık haline gelir. Hikâyenin sonunda bir ideolojinin kurbanı olarak hayatını kaybeder. Modern kent, Cevher Bican'ı kendine bırakmamış, onu şekillendirerek dikte ettiği hayatı yaşatmıştır. Bu hayatta belirgin olan, insanın kendine yabancılaşmasıdır. Öyle ki Cevher Bican, hikâyenin sonunda, başındakinin neredeyse tam tersi bir karakter haline gelir. Ondaki bu değişime sebep olan, Kutlu'nun hikâyenin başında tasvir ettiği kenttir.

Yazarın tekke gibi bazı dinî kurumlardaki yozlaşmayı işlediği *Sır* isimli eserinde, yozlaşmanın en önemli sebeplerinden biri olarak kenti göstermesi dikkat çekicidir. Burada da köy-kent mukayesesi içerisinde hikâyesini ortaya koyan yazar, köyde kendi halinde yaşayan ve bütün saflığı ve samimiyetiyle inandığı tarikata bağlılık gösteren müridin, şeyhinin işaret etmesi üzerine şeyhlik makamına geçmesinin ardından 'kentli ihvanın' ısrarıyla kente göç etmesi, ondaki samimiyetin de zor bir sürece girmesine denk gelir. Mürid, şeyhlik makamına geçtikten sonra, 'ihvanın' kente gidilmesi için ısrar etmesinden dolayı gelgitler yaşadığı bir dönemde rüyasında şeyhini görmesi ve şeyhin kente gitmesini salık vermekle beraber kenti, 'fitnenin fink attığı şehir yerleri'⁶⁶ olarak nitelemesi, hikâyenin devamındaki olayları idare edecek 'kaderî elin' işareti şeklinde ortaya konulur. Nitekim mürid, şeyhlik makamında kente göç ettikten sonra, Kutlu'nun hikâyelerinde, insanı bozan iki temel unsur olarak işlenen siyaset ve para ile imtihan olmaya başlar. Hikâyede gazeteci olarak işlenen kahraman anlatılırken anlatıcı-yazar tarafından yapılan, 'Etrafında hep bir alışveriş. Veya kendisi hep bir alış-veriş etrafında. Hatta anafo-

⁶⁵ Mustafa Kutlu, *Yoksulluk Kitabı*, s. 55

⁶⁶ Mustafa Kutlu, *Sır*, s. 19

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

runda.⁶⁷ şeklindeki değerlendirme kentteki insan ilişkilerini ortaya koyar. Yazarın bir başka hikâyesinde, 'Para hırsı gözünü perdelemiş anlaşılır. Şehir yerlerinin bunlardan çekeceği var. Kimseye güvenemeyince paraya güveneceksin tabi. Ulan para. Anayı kızından ayıran meret. Köylük yerde kıymetin pek yok, lakin şehirde kıral olmuşsun kıral.'⁶⁸ cümleleriyle belirtilen kent-para ilişkisi müridi kısıpaca alır. Nitekim şehir yerinin bu 'kraliyetinde' gittikçe kendine yabancılaşan, paranın ve siyasetin iç içe geçerek çıkar eksenli oluşturduğu bir dünyada sıkışıp kalan ve köydeki samimiyeti hep özleyen mürid, şehir yerinin işleyişinin farklı olduğunu zorunlu olarak kabul eder ve kendini başlarda gidişata bırakır ama devam eden günlerde dayanamaz ve kenti terk eder. Bu terk ediş, kentin insanı şekillendirmesine yazarın bir isyanıdır.

Kutlu'nun Türk edebiyatındaki önemli bir modernizm eleştirisi olarak okunabilecek *Bu Böyledir* isimli eserinde ise modern hayat, bir lunapark imgesi etrafında kurgulanır. Lunaparka eğlenmek için giden Süleyman Koç ve ailesi, diğer insanlar gibi kendini orada kaybeder ve bir labirente dönen lunaparkta kaybolur. Bu kayboluş, modern hayat içerisinde kendine ait olanı kaybeden, modern hayatın hükmü altında şekillenen insanın kendi varlığına yabancılaşmasıdır. Kutlu'nun değerlendirmeleri içerisinde kent, insana öylesine yabancıdır ki, 'insana rahat döşeginde bir ölümü bile çok görmek(tedir).'⁶⁹

Yazarın kurgusu çerçevesinde kentte ahlak, din, ölüm, bayram gibi insanî hususlar da köydeki/kasabadaki anlamını kaybetmiştir. Köyde/kasabada ahlakla belirlenen saygı, kentte para ve paranın getirdiği güçle belirlenmektedir. Kent dini de kendine benzetmektedir. *Sır*'da müride yardımcı olmak isteyen 'sakallı' bir adam, konuyu paradan açıp, 'kentte ağzıyla' konuşunca, mürid, bu 'sakallıyla' ilgili olarak 'şehrin kitabında kendine uygun bir sahife bulmuş'⁷⁰ diye düşünür. Dini hassasiyeti var gibi duran insanın 'şehrin kitabından kendine uygun sahife bulması', kentin dini dahi kullandığının ifadesidir. Din, köyde/kasabada hayatı

⁶⁷ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 28

⁶⁸ Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 169

⁶⁹ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 197

⁷⁰ Mustafa Kutlu, *Sır*, s. 75

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

idare eden temel değerken kentte, hayatın çarkları arasında yozlaştırılan ve özüne yabancılaştırılan bir unsur haline gelir, gücünü kaybeder. *Yokuşa Akan Sular*'da ise hikâyenin sonunda sosyalist dünya görüşü etrafında bir eylemde yürüyen Cevher Bican'ı gören Seydali, eski arkadaşının 'katil iktidar, katil iktidar' diye bağırması üzerine İslam'ın emek-sermaye anlayışını anlatmaya çabalar⁷¹ ama çabası nafiledir. Kent, Cevher Bican'ı kendine benzetmiş, bu benzetişle din, onun hayatını idare etmedeki etkinliğini kaybetmiştir.

Kentte ölüm algısı da değişmiştir. Hayatın hızlı akan ritmi içerisinde insanlar, etraflarındaki ölüm vak'alarına dönüp bakmazlar, en yakınlarındaki ölümlere duyarsız davranırlar. Ölen insanları, vefalı birkaç dostunun dışında kimse hatırlamamakta, cenazesinde bulunmamaktadır.⁷² *Yokuşa Akan Sular*'ın 'Mukaddime'sinde belirtildiği üzere, 'amcaoğlu ölse' dahi 'mesaiye kalıncacağından' bu ölüm, 'uzak bir ölüm' olarak duracaktır.

Kentte, bayramlar da mahiyetini kaybetmiştir. Modern hayatta insanların bayramları tatil olarak algılayıp mahiyetinden uzaklaştırdığını düşünen Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*'da köyü temsil eden nesille kenti temsil eden nesil arasındaki bakış açısı farkıyla bunu ortaya koyar. Köyü temsil eden anne, bayramda gezmeye gitmek isteyen kızlarına; 'Ne arabası? Gidip elbiselerinizi giyin, misafirler neredeyse gelir. Bayram kızım, bayram...' deyince; kızları, 'Canım anne sende. İki gün tatilimiz var...'⁷³ cevabını verirler. Kutlu'nun yücelttiği nesil, bayramı anlamına uygun algılarken; kentli yeni nesil bayramı tatil olarak görür.

Kutlu'nun kahramanlarından bir kısmı, kente teslim olurken bir kısmı kentle mücadelesini devam ettirir. Gençler, bir muhasebe duygusundan uzak olarak, şehre teslim olurken, yaşlılar ya kentte barınmazlar ya da kentle ilişkilerini en alt düzeyde tutarak bir yaşam sürdürürler. *Beyhude Ömrüm*'de kahraman, çocuklarının ısrarı üzerine İstanbul'a gidince burada mutlu olamaz: 'İstanbul rutubet. Deniz, balık, sis, çamur, zift, kurum, rakı, egzost, asfalt, toz, çöp kokuyor. Her bir yan kalabalık, hiçbir yana bakılmıyor; baksan da bir şey göremiyorsun; gürültü,

⁷¹ Mustafa Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, s. 86

⁷² Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 78

⁷³ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 60

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

kargaşa...⁷⁴ Bu şekilde 'görülen' kent, hayatlarının büyük kısmını, köyde/kasabada yaşamış nesle cazip gelmez. Kahraman, ancak deniz kıyısına inip şehri temsil eden 'apartman, bina, araba' gibi ufuk kapatıcı unsurların olmadığı bir manzarada mutlu olmaya çalışır. Nitekim dayanamaz ve köyüne dönerek burada ölümü bekler. Genç kuşağa mensup olmasına rağmen onlardan farklı olarak *Huzursuz Bacak*'ın kahramanı genç Ömer Faruk, kenti dolaşır ve kendini mutlu edecek bir hayatın kentte mümkün olmadığını görür. Sonunda babasından kalma bir çiftliğe sığınarak mutluluğu burada bulmaya çalışır. Tabiatla iç içe yaşam, ona kentin huzursuzluğunun armağanı olan 'huzursuz bacak' sendromunun da sonu olur, bacağındaki ağrı son bulur.⁷⁵

Kutlu, Türk toplumun modernleşme macerasının yanlış olduğunu, bu sebeple Türk toplumun modern hayat içerisinde mutsuz yaşadığını düşünür. *Huzursuz Bacak*'ta yansıtıcı kahramanın dile getirdiği, 'Kurduğumuz medeniyet esasen tarım toplumuna dayanıyordu. Biz sanayi kuramadık. Sanayi medeniyeti inşa edenlerin fikir ve eserlerini ya ithal ettik ya da taklit. Belki vahşi kapitalizmin kurduğu bu sanayi, bu medeniyet bizim inanç ve geleneğimize uymuyordu. Doğrusu bu.'⁷⁶ şeklindeki değerlendirme, Kutlu'nun yaşanan dramın sebebi olarak neyi gördüğünü ortaya koyar. Bu değerlendirmeye göre Kutlu, batı medeniyetinin öz itibarıyla Türk toplumuna uygun olmadığını, çünkü iki medeniyetin farklı kaynaklardan beslendiğini düşünmektedir. *Chef*'te yansıtıcı kahramanın dile getirdiği, 'Hem bu şehir meselesini Avrupa'ya göre değil, kendimize bakarak tahlil etmeliyiz. Daha düne kadar İstanbul'un yarısı kendi sebze ve meyvesini bahçesinde yetiştiriyordu.'⁷⁷ değerlendirmesi, Türk toplumunun yaşadığı medeniyet meselesinde, bu meselenin önemli tezahür alanlarından biri olan köy-kent meselesinde yerli bir tavrın önemine ve gerekliliğine vurgu yapar. Kutlu, köylü/kasabalı insanın kendine mahsus olduğunu, hayatını idare eden değerler sisteminin bu coğrafya

⁷⁴ Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 197-198

⁷⁵ Mustafa Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 163

⁷⁶ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 119

⁷⁷ Mustafa Kutlu, *Chef*, s. 28

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

üzerinde şekillendiğini belirterek onun hakkında yapılacak gözlemlerin de bu dikkat gözetilerek yapılması gerektiğini düşünür.

Mustafa Kutlu, sosyolojik bir olgu olarak şehre bütünüyle karşı çıkmaz. O, modern kentin karşısındadır. Buraya kadar ki değerlendirmelerden, Kutlu'nun köy/kasaba sevdalısı, kent karşıtı bir romantik olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Kutlu, kente değil, modernizmin şekillendirdiği, tabiattan ve ilahî olandan kopuk modern kente karşı çıkar.

Mustafa Kutlu, göçün öncesi ve sonarsını ele alma sürecinde kentteki köylüye de bir mesele olarak yer verir. Kutlu'nun kentteki köylü karakterlerinde temel olarak iki tavır gözlemlenir. Ya kentin 'çarkı' içerisinde kendilerine bir yol bulup 'kentli' olurlar ya da kentin bir kenarında zorluklar içerisinde hayatlarını devam ettirirler. Kentin gidişatına kendini uyduran karakterlerin önemli oranda köydeki iç zenginliğinden yoksun bir biçimde kurgulandıkları, insanî ilişkileri çıkar etrafında algılayan insanlar olarak öne çıkartıldıkları görülür.

Yazarın kentteki köylüler üzerine yoğunlaştığı eseri, *Rüzgârlı Pazar'* dır. İstanbul'daki bir üst geçitte açtıkları tezgâhlarda sattıklarıyla geçinmeye çalışan, kentin şartları içerisinde ayakta kalma mücadelesi veren insanlar gecekondularda yaşamakta, birçok ekonomik ve sağlık problemiyle uğraşmaktadır.⁷⁸ Kentte herkes kendi ayakları üzerinde durmaya çalıştığından köyde veya kasabada gözlemlenen toplumsal yardımlaşma burada yoktur. Kentte karşılan bu durum, yaşanan işsizlik, yıpranan yerli değerler beraberinde 'anomi'yi de getirmektedir.⁷⁹ Kutlu bu duruma özellikle dikkat çeker. Hikâyede anlatıcı-kahraman, köyden kente göç etmiş ve kentte tutunmaya çalışan bir ailenin yanına gidip

⁷⁸ Hikâyedeki insan kadrosu üzerine kapsamlı bir çalışma için bkz. Zeki Taştan, 'Mustafa Kutlu'nun *Rüzgârlı Pazar'*ında İnsanlar', *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. 32, 2005, s. 165-183

⁷⁹ Burada söz konusu edilen çerçeveden farklı bağlamlarda konuya yaklaşması ve kent birey ilişkisinde 'anomi' kavramına getirdiği açılım açısından dikkat çekici iki çalışma için bkz. Barlas Tolan, *Çağdaş Toplumun Bunalım-Anomi ve Yabancılaşma-*, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1981; Nihat Erdoğan, *Sosyolojik Açından Kent İşsizliği ve Anomi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1991

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

yaşanılan perişanlığı görünce, 'Akrabaların yardımı yok mu?' diye sorar. Bu soru esas itibarıyla kentteki insan ilişkilerinin geldiği noktaya çekilmek istenen dikkat için bir zemin hazırlamadır. Nitekim soruya, 'Kimseden kimseye hayır yok abi. Var bizim de yakınlarımız ama, şimdiye kadar kapımızı açan olmadı... Ekmeğe biraz salça sürüp veriyom çocukların eline salıyorum sokağa. Ev rutubet, bak çatı akıyo. Bir yağmur yağsa her yanı sel götürüyo. Onun için yaz hiç bitmesin diyom ben. Bizim vaktimiz hep ev önünde geçiyo zaten.'⁸⁰ şeklinde cevap veren kahraman, kentte insanların bencilliğine dikkati çeker. Kentte 'anomi'yi yaşayan köylü, 'kentli' olma imkânını kaybeder. Kutlu'nun kentin şekil verdiği insanda öne çıkardığı en önemli özellik, bencilliktir. Kentli insan, kendinden başkasını düşünmeyen, her gün önünden geçtiği perişan insanlarla ilgilenmeyen, kendi dünyasının en 'konforlu' şekilde 'dizaynına' çalışan insan olarak kurgulanır.

Kutlu, kentteki bu tür köylülerin çok dar bir çevrede hayat mücadelesi verdiklerini, kentin hemen hemen hiçbir imkânından faydalanamadıklarını da öne çıkarır.⁸¹ 'Büyük şehrin kıyıcığında hala deniz görmemiş çoban çocukları çevre yolu kenarında piknik' yapmaktadırlar. Kutlu, yaşanan durumu, büyük oranda modern ekonomik sistemin işleyişine bağlasa da buradan 'emek-sömürü' ikilemine gitmez. Meseleyi siyasî-ideolojik bir zeminde ele almaktan ziyade başkasını düşünerek yaşayan 'eski insanın' yeni sisteme teslim olması ve bozulması olarak değerlendirir ve problemin öncelikle fert düzeyinde insandan başladığını vurgular.

Kentteki köylü insanları, kenti bozan kişiler olarak gören elitist bakış açısını da eleştiren Kutlu, 'Hayal Şehrin Hayalet Sahipleri' başlıklı denemesinde, 'kentlerin bozulmasından' yine bu kentin sakinlerini sorumlu tutar. Özellikle İstanbul'un 'Hayal şe-

⁸⁰ Mustafa Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, s. 38-39

⁸¹ Özellikle İstanbul'a göç eden insanların bu şehri ne kadar benimsediği veya kendini ne kadar bu şehre ait hissettiğiyle ilgili yapılan sosyolojik araştırmalar, yazarı teyit etmekte ve onun eserinin malzemesini toplumsal bir gerçekliğe dayandırdığını göstermektedir. Bu yöndeki bir çalışma için bkz. Kemal Özden-Şammas Salur, 'Modern Kentleşme: Kimlik Bunalımı ve Yabancılaşma', *Akademik Araştırmalar Dergisi*, nu: 41, Mayıs-Temmuz 2009, s. 4-7

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

hir' olma vasfından buraya göç edenler tarafından uzaklaştırıldığı tezini tenkit eden yazar, 'Şimdi taşra bendini yıkmış durumda. Elbette ki bir sel misali akıyor şehirlere... Sel bu, önüne geleni yıkar, geçtiği yerleri harap eder. Bütün bu gelişmeler olurken 'Hayal şehrin sahipleri' neredeydiler...' ⁸² diyerek, göçün kent dokusunu bozduğunu kabul eder ama burada suçlunun kente gelen köylü değil, toplumsal konumu itibariyle ondan önde olan kentli olduğunu söyler. Çünkü Kutlu, kente gelip 'parayı' bulup 'geçmişini' unutan karakterleri tenkit etse de, esas itibariyle kentteki köylü insanları savunur. Köyden kente göç etmiş bir karakterin ağzından dile getirdiği, 'En korktuğumuz şey düşmektir. Düşmek deyince, yolda giderken tökezleyip düşmek değil ha. Ya nedir? Hırsızlık, orospuluk, gasp, dolandırıcılık. Düşmek budur. Biz bundan korkarız. Haramdan korkarız. Ve halimizi kimse bilsin istemeyiz. Yani bizim de bir gururumuz var, değil mi?' ⁸³ şeklindeki kaygıları Kutlu, kentteki köylünün varlığının özündeki saflığın göstergesi olarak değerlendirir. Ama her halükarda kent, insanı kendine benzetmekte ve dikte ettiği hayatla insana, insanca değil kendi istediği istikamette bir yaşam dayatmaktadır.

Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*'da kentteki köylüyü yaşam mücadelesinin ağır şartları altında ezilmiş bir halde tasvir ederken, *Sır*'da kent bu yönünden ziyade insanın değerler dünyasındaki değişimi öne çıkartılır. Bu eserde hikâyenin bir kısmı köyde bir kısmı kentte geçer. Köydeki kısmında insanî özün korunduğu, erdemli bir hayat biçiminin insanlara şekil verdiği görünürken kente gelindiğinde 'paranın ve çıkarın' merkezde olduğu bir hayat biçimi söz konusudur. Hikâyede samimiyet üzerine kurulu tekkeyi yozlaştıran en önemli unsurlardan biri olarak kentteki insanın hayat algısı gösterilir. Eserde müridin hayat görüşünün hâkim olduğu kısımlarda huzur varken, müridin aktif konumdan pasif konuma geçtiği kısımlarda çıkar ve huzursuzluk ön plandadır. Nitekim mürid, bu kent hayatına dayanamaz ve kenti terk eder. Mürid geçtiği yerlere bereket götürür. Kutlu bunu müridin temsil ettiği hayat biçimin bereketi olarak takdim eder. Öyle ki yemek yediği lokanta bile olağanüstü bir bereketle karşılaşır. Kutlu'nun ilahî bir gölge taşıyan geleneksel şehir tanımı

⁸² Mustafa Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, s. 81

⁸³ Mustafa Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, s. 160

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

ile modern şehir algısı arasındaki farkı ortaya koyması bakımından müridin hikâyesine biraz daha genişçe eğilmek gereklidir.

Mürid, şeyhini aramak için yola düştüğünde bir şehre varır. Bu 'modern şehir'de adeta her şey asliyeni kaybetmiştir ve tam bir kaos havası hakimdir: 'Şehre indiğinde müridi tanımadığı bir kalabalık karşıladı. Yani esasen o kalabalık oralarda her gün, her saat vardı. Asık yüzlü, çatık kaşlı bir kalabalık. Belli ki insanların her birinin hem çok mühim bir işi hem çok acelesi vardı... Bu defa müridi birbirine yapışmış koca koca binalar karşıladı. Sel gibi akıp giden arabalar, şehrin üzerine asılmış kara bir duman karşıladı. Meyus oldu mürit. Başını kaldırıp güneşe baktı. Güneş dahi ondan meyus idi, kara dumanın ardında donup kalmış idi.'⁸⁴ Kutlu, bir modern kent panoraması olarak kaleme aldığı bu satırlarda trafiğinden koşturmacasına değin kaosun gözleendiği modern kent ve bu kent içerisinde adeta şaşkın bir halde yaşamaya mahkum olmuş insan tezaadını belirgin olarak öne çıkarır. Modern kentte, tabiata rengini veren, tabiatın zenginliği kabul edilen ağaç bile özünden uzaklaşmıştır. Mürid, bir ağaç yaprağını okşamak istediğinde 'eli toza bulan(ır.)' Ağaç, kentin 'pis' örtüsü altında kalmıştır.

Kutlu, hayvanların dahi modern kentte varlıklarının özünü koruyamadıklarını söyler. 'Güvercin Avlayan Martı' hikâyesinde, bir martının güvercini öldürerek parçalamasını anlatan yazar, gözlemine dayandırdığı hikâyenin sonunda modern kent hayatının hayvanların da özünü bozduğunu belirtir.⁸⁵ *Yokuşa Akan Sular*'da fabrikanın bahçesindeki kedi, modern kentin en önemli unsurlarından fabrikanın, hayvanı getirdiği noktayı işaret eder. Yazar, ' "Mukaddimedede" üzerinde durduğu konuları... kedi imgesiyle pekiştirir.'⁸⁶ 'Kapının ağzında kulağının yarısı kopmuş, tüyleri dökülmüş, meczup bir kediye rastladılar. Bican ömründe böyle bir kedi görmemişti.'⁸⁷ cümleleriyle anlatılan kedinin bu hale

⁸⁴ Mustafa Kutlu, *Sır*, s. 72

⁸⁵ Mustafa Kutlu, *Arka Kapak Yazıları*, s. 15

⁸⁶ Ercan Yıldırım, *Mustafa Kutlu Hikâyeciliği-Varoluş-Yabancılaşma-Hakikat-*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2007, s. 31

⁸⁷ Mustafa Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, s. 21

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

gelmesinin sebebi, bütün varlığın fitratını bozucu bir unsur olarak kurgulanan fabrikadır. *Sır*'daki değerlendirmesiyle Kutlu'ya göre modern kentte 'ipin ucu kaçmış(tır.)'⁸⁸

VI. Alternatif Kent

Mustafa Kutlu, insana yabancı saydığı modern kente bir anti tez olarak geleneksel hayatı idare eden değerler sistemi üzerine kurulmuş yerleşim birimlerini teklif eder. Esas itibariyle yazarın bu yöndeki teklifleri daha ziyade denemelerinde yer alır. Özellikle İstanbul'u söz konusu ettiği denemelerinde kente yönelik yapılan yanlışlardan bahseder ve bu yanlışlar yerine hangi doğruların 'yapılabileceğini' sayar. Hikâyelerinde ise az da olsa bu konuya eğilir ve modern kentin dışında bir imkân olarak 'ilahî kenti' teklif eder. Bu kentin tipik örneğini yazar, yine *Sır*'da ortaya koyar. Mürid, vardığı yeri adeta 'yeşertir.' Yazarın kurgusu içerisinde mürid ve modern hayat biçimi iki zıt kutup olarak konumlandırılır. Mürid, modern hayat biçiminin ve modern kentin yok edicisi olarak öne çıkartılır. Mürid'in 'yürüdüğü kent', bir anda değişir: 'O varınca sokakların kat kar binaları katlarından soyundular. Ağaçlar silkinip uykudan uyandılar. Çiçekler açılıp gerçekten kokmaya başladılar. Betonlar, asfaltlar yarılp kara toprak mis gibi ortaya çıktı. Arabalar, eşyalar hâkimiyetini kaybetti. Lokantalar iki kap yemek çıkarmaya başladı. İnsanlar birbiriyle sarılıp helalleşti. Zenginler ellerini ceplerine atıp sadaka vermeye başladılar. Görülmedik işler oldu.'⁸⁹ Kutlu'nun 'görülmedik işler' dediği, modern kentin insan hayatında yaptığı değişimlerdir. Mürid'in gelmesiyle gerçekleşen değişimler, modern kentin aldıklarını geri vermesinden ibarettir. Kutlu, 'huzurun' modern hayat ve bu çerçevede şekillenen modern kentin insan hayatından uzaklaşıp gitmesiyle elde edileceğini düşünür. Buradaki kurguya dikkat edildiğinde yazarın modern kenti, her şeyi yerinden oynatan bir etken, müridle gelen geleneksel hayatı ise her şeyin yerli yerine geçtiği 'tabii' bir hayat olarak gördüğü anlaşılır. Yazarın bu yaklaşımı, İslam kültüründeki şehir imajıyla örtüşmektedir. 'Şehir imajı, İslam kültürlerinde

⁸⁸ Mustafa Kutlu, *Sır*, s. 74

⁸⁹ Mustafa Kutlu, a.g.e., , s. 75

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

cennet cennet tasavvurunun bir yansımasıdır... Kendi cennetini, şehirlerini şehirlerini inşa edecek insanın, vücuda getireceği şehrin bu temeller üzerinde belirlenecek mimarının vasıfları ile biçim ve üslup özelliklerini ortaya koymak ilk ve en önemli görevidir.⁹⁰

Mustafa Kutlu'nun kent ve köy bağlamında sıklıkla değindiği ama ayrıca bir mesele olarak da ele aldığı tek kent İstanbul'dur. Onda köy-kent meselesi irdelenirken İstanbul'a ayrıca değinmek yerinde olacaktır. Buraya kadar ki değerlendirmeler daha ziyade yazarın köyü ve kenti 'görme biçimini' ortaya koyarken İstanbul'a ilişkin değerlendirmeler, gelenekten moderne uzanan süreçte bir kent üzerine monografik eğilimin dikkatini barındırır.

VII. Değerlerin Kurduğu Şehir: İstanbul

Yazar, biyografisinde önemli yer tutan Erzurum, Erzincan gibi şehirlere hikâyelerinde, Bursa, Edirne, Rize, Trabzon gibi şehirlere denemelerinde değinse de onun bir kent olarak esas kahramanı İstanbul'dur. 1970'lerden itibaren hayatını geçirdiği İstanbul onu, bir yanıyla modern kent, bir yanıyla ise 'bir medeniyetin aynası şehir' olarak ilgilendirir. David Harvey'in kavramsallaştırmasını kullanacak olursak Kutlu, İstanbul'u geleneksel yapısı içerisinde 'kent', göç meselesi etrafında 'kentsellik' bağlamında söz konusu eder. Modern kentin belirleyici yapısı bu iki farklı 'durum' arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmıştır: 'Yapılandırılmış bir biçim olarak kent ve bir yaşam tarzı olarak kentselliğin birbirlerinden ayrı düşünülmesi gerekir; çünkü gerçekte ayrılmışlardır. Bir zamanlar eş anlamlı olan kavramlar artık öyle değildir. Bu ayrılmanın başlangıcını geçmiş dönemlerde görebiliriz. Ama kent ve kırsal kesim arasındaki karşıtlığın giderilmesi, sanayileşme ve piyasa değişiminin her sektör ve alana nüfuzuyla gerçekleşmiştir.'⁹¹ Kutlu'nun hikâyelerindeki kent-kır karşıtlığını konumlandığı fikrî zeminle de örtüşen bu değerlendirmelerde, kent ile kırsal modern dönemle

⁹⁰ Turgut Cansver, *Osmanlı Şehri*, s. 24-25

⁹¹ David Harvey, *Sosyal Adalet ve Şehir*, (Çev. Mehmet Moralı) Metis Yayınları, İstanbul, 2006, s. 277-278

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

beraber 'bir olduğu', bu 'bir olmanın' aslında 'kentselleşmek' şeklinde gerçekleştiği dikkati çeker. Kutlu'daki İstanbul'u bu zeminde ele almak yerinde olacaktır.

Kutlu'nun hikâyelerinde göç edilen tek kent, İstanbul'dur. Ama yazar, İstanbul'u göç meselesi etrafında işlerken bir medeniyet şehri olmaktan ziyade yozlaşmış mahiyetine, ağır yaşam koşullarına ve modern kent kimliğine vurgu yapar. Yazar, hikâyesini daha ziyade fert ve toplum düzeyinde gözlemlenebilen meselelere yoğunlaştırdığından kent, bir özne olarak öne çıkmaz. Onun hikâyelerinde arka planda bıraktığı bu hususları denemelerinde genişçe bulmak mümkündür.

Hikâyelerde İstanbul, taşradan, 'hayaller şehri' olarak görülmekte, köylünün/kasabalının renkli hayallerinin 'hayali' şehri olarak yer almaktadır. 'Güngörmüş' çok az sayıdaki kahraman hariç, başta gençler olmak üzere Kutlu'nun kahramanları, toplumsal bir gerçeği de işaret ederek, bir an önce kendilerini İstanbul'a 'atmak' isterler. Bu 'hayali' besleyen en önemli unsur, daha önce İstanbul'a gidenlerin ardından duyulan/uydurulan 'köşe dönme-yükünü tutma' hikâyeleridir. Bu bakış açısında İstanbul, bir gerçeklik etrafında algılanan mekân olmaktan ziyade 'tasavvurî' bir yer olarak yer alır. Madalyonun diğer yüzünü teşkil eden, köylünün/kasabalının muhatap olduğu, içinde kaybolduğu İstanbul ise taşradan görüldüğünün tam tersi bir mahiyettedir. Taşradan bakıştaki hayallerin, iyimserliğin yerini gerçekler ve kötümserlik alır. Taşradan İstanbul alabildiğine beyazken, İstanbul'daki 'İstanbul' alabildiğine siyahtır. Ama yazar, muhtemelen 'bozulmuş İstanbul'u, 'İstanbul' olmaktan ziyade kimliksiz bir 'kent' olarak gördüğünden olsa gerek hikâyelerinde İstanbul'dan ziyade 'şehir yeri' eleştirilir. 'Kötü olan', şehir yeridir. Kötülükle İstanbul çok az yerde bir araya gelir. Bu hassasiyetin ardından yatan tavrın sebebi, Kutlu'nun denemelerinde bulmak mümkündür. Hikâyelerdeki İstanbul'a geçmeden önce denemelerdeki İstanbul'a bakmak yerinde olacaktır.

Kutlu, Ahmet Rasim'den ödünç aldığı bir isimle denemelerini topladığı *Şehir Mektupları*'nda, yine başta İstanbul olmak üzere çeşitli şehirler hakkında yazılarının yer aldığı *Akasya ve Mandolin*'de temel mesele olarak İstanbul'u söz konusu eder. Yazar, İstanbul'un çeşitli semtlerini, mimarî eserlerini, sokaklarını,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

insanlarını gözleyerek yaşanan değişimi anlamaya, bu değişimin yol açtığı meselelerin ciddiyetini ortaya koymaya çalışır.

Kutlu, İstanbul'u tarihten gelen özellikleriyle bir medeniyet şehri olarak ele alır. Ona göre başta göç olmak üzere yaşanan çeşitli toplumsal değişimler bu şehri asliyetinden uzaklaştırmıştır. 'Lüksün ve Konforun Peşinde' başlıklı denemesinde, 'Bizim medeniyetimiz, hayat telakkimiz şu kısacık ömür içinde hayatın manevi kalitesini yükseltmek hedefine yönelmiştir.'⁹² değerlendirmesinde, İstanbul'u 'var eden' medeniyetin maneviyat merkezli bir hayat telakkisi etrafında kurulduğunu söyler. Kutlu'nun İstanbul'u 'var eden' medeniyete bakışı, İstanbul'a bakışını da şekillendirir ve yazar bu doğrultuda İstanbul'u öncelikle bir maneviyat şehri olarak ele alır. Yazarın İstanbul'a bu 'bakışı', onun bütüncül bir yaklaşımla kent karşıtı, tabiat romantığı olmadığını, köy- kent ikileminde tavrını, insana ve mekâna şekil veren medeniyetin bozulup bozulmamasına göre belirlediğini ortaya koyar. Nitekim 'İstanbul'un kimliği Üzerine' başlıklı denemesinde, 'Bir şehrin kimliğini onun ruhuna ilişkin özellikler oluşturur.' diyerek şehri, metafizik bir anlam dünyası çerçevesinde tanımladığını belirtir ve ardından, 'İstanbul için nedir bunlar?...'⁹³ diye sorar. Yazısının devamında İstanbul'un kimliğinin birinci vasfının 'İslam kenti' olduğunu belirterek bu 'İslam kentini' meydana getiren unsurlar olarak ise 'Başta Eyüp Sultan olmak üzere sahabe kabirlerinden, evliya türbelerinden, tekkelerden, camilerden, kubbe ve minarelerden yayılan hava'yı sayar. Bu çizilen sınırlar içerisinde Kutlu'ya göre 'İstanbul'un varlığı bir bakıma tarihî yarımadanın varlığı' ile özdeştir. Kutlu, gerek denemelerinde gerek hikâyelerinde çizdiği bu sınırların dışına çıkmaz ve İstanbul olarak sadece bu bölgeden bahseder.⁹⁴ Tarihî yarımadanın dışında kalan ve göçle beraber oluşan yerleri ise, İstanbul olarak kabul etmez.

⁹² Mustafa Kutlu, *Şehir Mektupları*, s. 25

⁹³ Mustafa Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, s. 12

⁹⁴ Yazarın bu yaklaşımını 'İstanbul'u Kurtarmak' başlıklı denemesinde de görürüz. 'İstanbul deyince elbette ki, eski tabir ile nefis-i İstanbul'u (Sur içi) düşünüyoruz. İlaveten başta Boğaz, sonra Üsküdar, Eyüp Sultan ve Pera.' (Mustafa Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, s. 39)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Kutlu, 'eski İstanbul'daki mahalle hayatına ilişkin olarak o dönem insan ilişkilerinin çok canlı olduğunu vurgulayarak 'eski günler güzeldi' diyenlerin haklılığını belirtir. Ardından İstanbul'un bugününü şu cümlelerle tasvir eder: 'Oysa artık yüzlerce dairelik sitelerimizde, beton blok apartmanlarımızda birbirimizi ne görebiliyor, ne tanıyabiliyoruz. Sadece arabalarımızın markalarını biliyor, yazlıklarımızın adreslerini hatırlıyoruz. Onca tasarrufa gidilmiş, yıllar yılı para biriktirilmiş, yazlıklar alınmış, dayanıp döşenmiştir. Kışlık kat, yazlık ev, araba, çocukların okul taksitleri, iş hayatının ritmi, bayramlar ve tatiller bu hayatın dayattığı kurallara göre tanzim edilmiştir.'⁹⁵ Bu 'tablo', Kutlu'nun 'yeni İstanbul' algısının temel çizgileridir. Yazar bu çerçevede, esas İstanbul olarak gördüğü yarımadada bir 'kent' olarak yükselen Laleli'yi 'sur içinde büyüyen bir ur'⁹⁶ diye niteler.

Yazar her ne kadar İstanbul'un değişimini eleştirse, bu değişimi İstanbul'un sonu olarak görse de esas İstanbul'u var eden temel dinamiklerin yok olmaması halinde bu şehrin 'ecdat tarafından asırlar içinde yoğrulmuş ruhu' sayesinde yeni sakinlerini de yoğuracağını ve kendi ruhunu, bu yeni sakinlerine sirayet ettireceğini söyler.⁹⁷ Esasen bu iyimser bakış, Kutlu'nun, gerek denemelerine gerek hikâyelerine hâkim olan bakışla pek örtüşmez ama yazar, İstanbul'u 'var eden ruha' olan güveni sayesinde bu inancını dile getirdiği söylenebilir. 'İstanbul Bir Dünya Kenti midir?...' diye sorduğu denemesinde ise, İstanbul'un hem ruhunu korumasının hem 'dünya kenti olmasının 'Osmanlı dönemindeki konumuna benzer bir seviyeye çıkarıl(makla)' mümkün olacağını belirtir.⁹⁸

Kutlu'nun hikâyelerindeki İstanbul'a bakıldığında ise, İstanbul'un bir mekân olarak, hikâyedeki psikolojiyi olumludan ziyade olumsuzla yaklaştırdığı görülür. *Sır*'da İstanbul'a taşınan tekke, asliyetinden uzaklaşır. *Menekşeli Mektup*'ta Beykoz'da bir tarafıyla 'sükun içinde' bir İstanbul tablosu yer alırken yazar bu tablonun acı gerçeği olarak işportacı köylünün ayakta kalma mücadelesi verdiği yer olarak İstanbul'u ekler. *Yokuşa Akan*

⁹⁵ Mustafa Kutlu, *Şehir Mektupları*, s. 18

⁹⁶ Mustafa Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, s. 40

⁹⁷ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 56-57

⁹⁸ Mustafa Kutlu, *Şehir Mektupları*, s. 67

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Sular'da İstanbul, adeta bir fabrika gibi insan öğütmekte, bir ucundan giren insan diğer ucundan bambaşka çıkmaktadır. *Mavi Kuş*'ta modern insanın hırsları ve arzularıyla özdeşleşen şehir olarak yer alırken *Beyhude Ömrüm*'de köyün bütün tabiliğinin ve sıcaklığının zıttı olarak mekanik bir soğuklukla yer alır. *Huzursuz Bacak*'ta kahraman, gezdiği toplumsal katmanlarla beraber İstanbul'u da 'gözler'. Her yana sinmiş bozulmuşluk, mekân olarak İstanbul'a da sirayet etmiş, adacak halinde kalan bir iki İstanbul parçasının dışında mekân, ruhunu kaybetmiştir. *Rüzgârlı Pazar*, İstanbul'un gece kondu yüzünü ortaya koyar. Son hikâye kitabı *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*'nda ise İstanbul, yine bir bitişin mekânı olarak bu bitişin karamsar psikolojisiyle görülür. Ana hatlarıyla verilen bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Kutlu hemen her hikâyesinde mekân olarak İstanbul'u söz konusu eder. Bu söz konusu edişlerde, köyün/kasabanın bitişinin karşısında hissedilen duygu, 'yeni İstanbul'un' tabiatın ve geleneksel hayatın hâkim olduğu taşranın zıttı olarak yükselmesinden dolayı yer yer eleştirel yer yer karamsar bir psikoloji içerisinde söz konusu edilir.

Yazarın hikâyelerinde İstanbul'un yer almasına örnek olarak, çalışmanın gerektirdiği hacim sebebiyle, *Huzursuz Bacak*'a bakılabilir.

Hikâyede kahraman, İstanbul'da dolaşır ve uzun yıllar ayrı kaldığı İstanbul'daki değişimi gözlemeye çalışır. Aradığı, şahit olduğu İstanbul'dan daha eskilerdir ama o, ne daha eskileri ne de şahit olduğu İstanbul'u bulur. 'Gelişen teknoloji ve üretim sisteminin etkisiyle dünyanın bütün yüzeyinin kent haline geldiğini söyleme(nin)'⁹⁹ mümkün olduğu bir dünyada anlatıcı-kahraman, 'İstanbul nedir?' diye sorduktan sonra, bir bitişin de tespitini içeren değerlendirmelerle, İstanbul'u şöyle tanımlar: 'Şu bizim yıllardır oturduğumuz semt. Pencereden bakıyorum. İlk görünen güzellik belki de Fatih devrinden kalma bodur minareli mescit. Mescidin boyutları ile minarenin boyu arasında ne güzel bir orantı var. Ecdat bu estetik oranı nasıl yakalamış; o mektep görmemiş ustalar, o işini bilen kalfalar... Osmanlı'nın adım attığı

⁹⁹ Rana A. Aslanoğlu, *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Yayınları, Bursa, 1998, s. 93

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

her yerde bu güzelliğin gülden yaprakları var...'¹⁰⁰ İstanbul tanımlamasında tarihten yaşadığı döneme gelen kahraman, İstanbul olarak tarihle bağlantısını kesmemiş özellikleri sayar. Sayılan bu özellikler, Kutlu'nun denemelerinde çizdiği tablonun tamamlayıcısıdır. Yazar, özellikle Yahya Kemal'in 'Türk İstanbul' tanımlamasına göndermede bulunarak, İstanbul'u var eden ruhun 'serapa maneviyat' olduğunu vurgular.¹⁰¹ Değerlendirmelerinin devamında bu şehrin ihaleye çıkartıldığını, yağmalandığını söyleyen kahraman, şehrin hâlâ var olabilmesine şaşırır ve 'evliyaların koruduğuna' dair inancını belirterek gerek İstanbul'un gerek İstanbul'da yaşanan hayatın bir iz halinde de olsa 'ezan sesi semalarda yükseldikçe elbette var' olacağını söyler.¹⁰²

Hikâyede anlatıcı-kahramanın bu analizinin ardından 'Palabar Sokağı' başlıklı bölümde ise bir İstanbul 'gerçeği' ortaya konulur ve iki bölüm önce İstanbul'a kimliğini kazandıran hayatın yaşandığı mahallelerden birinin bitip 'Palabar Sokağı' adıyla kimliğini kaybedişi vurgulanır. Kahraman, geçmişinden bir sima olarak gördüğü Ali'yi, 'benim' diyerek sahiplenirken, 'Peki, Palabar Sokağı neyim oluyor?' diye sorar ve 'kimliksiz mahalleyi', İstanbul'dan saymamayı tercih eder. Kahramanın bu tavrı, Kutlu'nun İstanbul'u öncelikle maneviyatla yoğrulmuş bir ruh etrafında görmesinin yansıması olarak belirir.

SONUÇ

Köy- kent meselesi, Türk toplumunun yaklaşık son iki asırdır muhatap olduğu medeniyet meselesinin bir uzantısı olarak Türk edebiyatına yansımış, kaynaklık etmiştir. Tanzimat döneminden başlanarak köy-kent ikilemi daha ziyade bir gelişme-yenileşme düşüncesi etrafında söz konusu edilmiştir. Bu bağlamda köye bakışta da şehre bakışta da oldukça farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Bu farklılıklar dönemsel olarak gruplanabilse de daha ziyade yazarların dünya görüşü ve ideolojisi etrafında şekillenmiştir. Yapılan incelemede varılan ilk sonuç olarak, Türk edebiyatına kaynaklık eden önemli konulardan bu meselenin 1970

¹⁰⁰ Mustafa Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 32-33

¹⁰¹ Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 116

¹⁰² Mustafa Kutlu, a.g.e., s. 115, 122-123

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

sonrası Türk hikâyesinin önde gelen isimlerinden Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin en önemli realitelerinden biri olduğu çıkarımı söylenebilir.

Mustafa Kutlu, köy-kent meselesini, bir medeniyet meselesi etrafında, insan merkezli olarak söz konusu eder. O, göçü merkeze alarak göç öncesi ve göç sonrası olmak üzere adeta iki farklı tablo halinde toplumsal gerçeği ve bu toplumsal gerçek içerisinde insanının durumunu ortaya koyar.

Kutlu, göç öncesine daha olumlu bakar. Ona göre köy veya kasaba, dinin belirleyici olduğu geleneksel hayat tarzının yaşandığı, insanî ilişkilerin samimiyet üzerine kurulduğu tabiatla iç içe bir yerleşim alanı olmasıyla önemlidir. Yazar köyü, her şeyin yerli yerinde olduğu bir güzel tabiat tablosu ve insanların kötü olanlarının bile bir 'had'le sınırlandıkları bir hayat tasavvuru içerisinde görür. Kutlu'nun hikâyelerinde kurguladığı köy/kasaba, kendinden bir önceki kuşak olan toplumsal gerçekçi edebiyatın çizdiği köy tablosunun tam zıttı olarak belirir. Toplumsal gerçekçi edebiyatta, sömürü-emek ilişkisi içerisinde algılanan köy/kasaba, Kutlu'da insana varlığının farkına varmasını sağlayan, bir iç zenginlik sunan zengin bir dünya olarak yer alır. Ancak Kutlu, yaşanan toplumsal değişim sebebiyle köyün/kasabanın 'bittiğini' de söyler. Bu bakımdan onun hikâyelerinin üzerinde bu bitişin hüznü bir bulut gibi dolaşır.

Kutlu, köyden göçün para kazanmak, daha rahat yaşamak gibi sebeplerden kaynaklandığını düşünür. Yazarın değerlendirmeleri çerçevesinde bu algı, esas itibariyle insanın değerleri üzerine inşa ettiği hayat tasavvurundan bir sapmanın ilk işaretidir. Nitekim bu işaretin ardından daha büyük sapmalar ve yoldan çıkmalar gelir; kahraman kente giderek burada 'yok' olur. Kutlu'nun hikâyeleri, bir bakıma köyün/kasabanın bitişinin öyküsünü içerir. Birçok hikâyesinde başlarda canlı bir hayatın yer aldığı köy/kasaba, hikâyenin sonunda metruk bir halde, birkaç ihtiyarın hayat mücadelesi verdiği bir yer haline gelir. Kutlu, bu yok oluş sürecini 'idare edenin, insan olduğunu' düşünür. Madalyonun köy/kasaba tarafı bir yanıla erdemi bir yanıla bitişin hüznünü barındırmasına mukabil, kent tarafında kaosla, karmaşayla, insa-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

nın ruhen ve dünyevî olarak yoksullaşmasıyla, insanın adeta insanın kurdu olduğu bir modern kent imgesiyle karşılaşırız.

Kutlu'da kent denildiğinde 'şehir yeri' ve İstanbul olmak üzere iki ayrı kent algısını düşünmek gerekir. Kutlu'nun hikâyelerindeki mekân İstanbul'dur ama yazar, bu 'şehir yerinde' İstanbul olan ile İstanbul olmayanın ayırımına özellikle dikkat eder. Nitekim yukarıda belirlediğimiz özellikleri, İstanbul'dan ziyade İstanbul dışında oluşan ve İstanbul'a eklenen yerlerde görürüz. Yazar, tarihi yarımada'yı, esas İstanbul sayar, buranın dışında kalan yerleri ise daha sonra şehre eklenmeye çalışmış kimliksiz yerleşim birimleri kabul eder. Tarihî yarımada'yı, temsil ettiği medeniyetin ve bu medeniyet içinde şekillenen tarihî hüviyetinin bozulması noktalarında söz konusu eden Kutlu, İstanbul'un dışındaki 'İstanbul'u' ise fakirlik, yabancılaşma gibi konular etrafında ele alır. Bu bakımdan onun hikâyelerinde İstanbul'un iki yüzünün olduğu söylenebilir. 'Esas İstanbul' dediği tarihi yarımada tarafıyla İstanbul, sevilen, kimlik sahibi ama bu kimliği gittikte yozlaştırılan bir yerken, sur dışında oluşan yerler ise köyün bütün güzelliklerini öğüten bir fabrika şeklinde düşünülür.

Kutlu'da kent, yozlaştırıcıdır. İnsandan müesseseye değin hemen her şey kentte özünü kaybetmektedir. Kent, değer öğütücü bir mekanizmadır. 'Beton cumhuriyeti' olan kent, tabiatın insanîliğinden uzaktır. Kentteki insan alabildiğine yalnız ve hırslarının, modernizmin dikte ettiği konforun kucağında yok oluşu yaşamaktadır. Bu bakımdan onda kent, istenmeyen, ancak kendisinden uzaklaşıldığında mutluluğun elde edilebileceği bir yerdir. Yazar, *Huzursuz Bacak, Beyhude Ömrüm* gibi hikâyelerinde de ortaya koyduğu üzere, insanın ancak kenti terk edip taşrada tabiat içinde bir hayat yaşadığında mutlu olabileceğini düşünür. Çünkü kent, Kutlu'nun değerlendirmeleri çerçevesinde insanî değildir. Böylece köy-kent meselesinin Kutlu'nun Türk modernleşmesini anlama zemini olduğu görülür. O, nerdeyse bütün Türk modernleşmesini, köy-kent meselesi etrafında işlemeye çalışır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında 1970 sonrası Türk hikâyesinin önde gelen isimlerinden Mustafa Kutlu'nun kaleme aldığı yirmiye yakın hikâye kitabının temel izleklerinden birinin köy-kent meselesi olduğu, onda köyün bir erdem mekânı, kentin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

bir yabancılaşma yurdu olarak görüldüğü, bu yönüyle Kutlu'nun hikâyelerinin Türk edebiyatında bu konunun ele alınış biçiminde farklı bir yerde durduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ASLANOĞLU, Rana A., *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Yayınları, Bursa, 1998
- AYKUT, Kemal – ÖZCAN, Nusret (Haz.), *Mustafa Kutlu Kitabı*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2001
- BARBAROSOĞLU, Fatma K., 'Mustafa Kutlu ile Röportaj', *Mustafa Kutlu Kitabı*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2001
- CANSEVER, Turgut, *Osmanlı Şehri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010
- ÇETİN, Türkan, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997
- ERDOĞAN, Nihat, *Sosyolojik Açıdan Kent İşsizliği ve Anomi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1991
- İNAN, Afet, *Cumhuriyet'in Ellinci Yılı İçin Köylerimiz*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978
- GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, (Haz. Mehmet Kaplan), MEB Yayınları, İstanbul, 1970
- HARVEY, David, *Sosyal Adalet ve Şehir*, (Çev. Mehmet Moralı) Metis Yayınları, İstanbul, 2006
- KAPLAN, Ramazan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997
- KARACA, Alâattin, 'Mustafa Kutlu'nun Uzun Hikâye'si', *Türk Dili*, Ocak 2004, nu:625
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım, *Orada Bir Köy Var Uzakta-Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem-*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

-
- KIRAY, Mübeccel, *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998
- Komisyon, *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013- Yerleşme-Şehirleşme- Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2007
- KUTLU, Mustafa, *Akasya ve Mandolin*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999
- KUTLU, Mustafa, *Arka Kapak Yazıları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007
- KUTLU, Mustafa, *Beyhude Ömrüm*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001
- KUTLU, Mustafa, *Bu Böyledir*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007
- KUTLU, Mustafa, *Chef*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005
- KUTLU, Mustafa, *Gönül İşi*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974
- KUTLU, Mustafa, *Huzursuz Bacak*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008
- KUTLU, Mustafa, *Hüzün ve Tesadüf*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999
- KUTLU, Mustafa, *Kapıları Açmak*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008
- KUTLU, Mustafa, *Mavi Kuş*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009
- KUTLU, Mustafa, *Menekşeli Mektup*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009
- KUTLU, Mustafa, *Ortadaki Adam*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1970
- KUTLU, Mustafa, *Rüzgârlı Pazar*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005
- KUTLU, Mustafa, *Sır*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007
- KUTLU, Mustafa, *Şehir Mektupları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999
- KUTLU, Mustafa, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009
- KUTLU, Mustafa, *Tufandan Önce*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003
- KUTLU, Mustafa, *Uzun Hikâye*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

-
- KUTLU, Mustafa, *Ya Tahammül Ya Sefer*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007
- KUTLU, Mustafa, *Yoksulluk İçimizde*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996
- KUTLU, Mustafa, *Yoksulluk Kitabı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008
- KUTLU, Mustafa, *Yokuşa Akan Sular*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001
- OKAY, Orhan, 'Türk Romanında Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmet Midhat Efendi', *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998
- ÖZCAN, Nusret, 'Orhan Okay'ın Kutlu Hakkında Sorulara Cevapları', *Mustafa Kutlu Kitabı*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2001
- ÖZDEN, Kemal-SALUR, Şammas, 'Modern Kentleşme: Kimlik Bunalımı ve Yabancılaşma', *Akademik Araştırmalar Dergisi*, nu: 41, Mayıs-Temmuz 2009
- TAŞTAN, Zeki, 'Mustafa Kutlu'nun *Rüzgârlı Pazar*'ında İnsanlar', *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. 32, 2005
- TEKŞEN, Adnan, 'Mustafa Kutlu ile Mülakat', *Zaman*, 26 Temmuz 1987
- TOLAN, Barlas, *Çağdaş Toplumun Bunalım-Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1981
- TOPÇU, Nurettin, *Kültür ve Medeniyet*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998
- TOSUN, Necip, *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004
- TUĞAÇ, Ahmet vd., *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor I*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, 1970

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

TÜTENGİL, Cavit Orhan, 'Sosyal Bir Yapı Olarak Türkiye'de Köy ve Meseleleri', *Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı*, (Haz. Oğuz Arı), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977)

ÜNVER, Süheyl, 'Su Şırlıtısı Olmayan Ev Türk Evi mi Olur?', *Şadırvan*, 1 Nisan 1949, nu:1

YAZICI, İlbilge Hatun, *Mustafa Kutlu'nun Hayatı, Hikâyelerinin Yapı ve Tema Bakımından İncelenmesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2002

YILDIRIM, Ercan, *Mustafa Kutlu Hikâyeciliği-Varoluş-Hakikat-Yabancılaşma-*, Eabil Yayınları, Ankara, 2007

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*